AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LIV, 2008

Acte de danie ale mănăstirilor Galata, Cetăţuia, Dealul Mare şi Hlincea din secolul al XVII-lea. Studiu lingvistic. Fonetica şi lexicul

de
IONELA ENE-BUTUCELEA

The author describes the most relevant phonetic and lexical features found in old Romanian texts from the 17th century. The research has been conducted on 11 donation acts written between 1648 and 1687, nine of which being donations given to the monasteries of Cetatuia and Dealul Mare and the remaining two referring to the boundaries of the monasteries Galata and Hlincea.

Introducere

Selectarea şi discutarea fenomenelor lingvistice din prezentul studiu au fost făcute ţinîndu-se seama de problematica generală a limbii române literare din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Textele în discuţie conţin un număr foarte mare de fenomene care ar merita să fie studiate. În articolul de faţă nu sunt abordate toate compartimentele limbii. Atenţia principală a fost îndreptată spre studiul foneticii, compartiment absolut necesar pentru editarea corectă a textelor care constituie suportul acestui studiu. În al doilea rînd, a fost acordat un loc special studiului lexicului. Faptele semnificative ale textelor studiate au fost, adeseori, comparate cu cele din BB, urmărindu-se modul de realizare a normelor de mai tîrziu ale limbii literare. Alteori, au fost făcute referiri la fapte dialectale actuale sau la faze mai vechi din istoria fenomenului. S-a avut astfel în vedere perspectiva diacronică, fie că era vorba de faze anterioare secolului al XVII-lea, fie de faze posterioare. În acest mod, limba textelor studiate este încadrată în lungul proces evolutiv, străbătut atît de limba română în totalitatea ei, cît şi de limba română literară.

1.Fonetica

1.1 Vocalismul

1.1.1 Prefacerea lui *eá* (*iá*) – *e* în *é* (*ié*) – *e* (*ié*). Acest fenomen prezintă mari dificultăţi de interpretare atunci cînd se încearcă transcrierea cu litere latine a textelor vechi româneşti. Specialiştii nu au un punct de vedere unanim acceptat în acestă privinţă, pe de o parte, din cauza complexităţii faptelor, a marii diversităţi dialectale a realizării fenomenului, atît în spaţiu, cît şi în timp, şi, pe de altă parte, din cauza diferitelor situaţii speciale din anumite cuvinte şi forme. V. Arvinte consideră că fenomenul închiderii diftongului *eá* la *é*, în poziţie – *e*, a avut loc cu cel puţin două secole înainte de apariţia primelor texte în limba română, la nivelul unor graiuri populare, în timp ce în altele, diftongul *eá* sau *é* se menţine pînă astăzi[1]. Din acest motiv, în textele ce constituie suportul acestui studiu (anexate la sfîrşitul articolului de faţă), slovele slavone ѣ şi ѧ, eventual ꙗ, prin care se notau în vechea română diftongii *eá* şi *iá*, au fost transcrise prin **é**. Imaginea grafică din textul chirilic poate fi verificată

[1] V. ARVINTE ST. L. FAC., p. 49 b.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

de cititor în anexele conţinînd facsimilele textelor studiate, în cazul exemplelor extrase din aceste texte[2].

1.1.2.1. Lingvistul clujean I. Pătruţ pune în corelaţie monoftongarea diftongului *eá* cu fenomenul paralel al monoftongării diftongului o*á* în poziţie -*uă*, *ue*, la - *ó*- sau *ó*, în cuvinte bisilabice de tipul *nouă*, *două*[3]. Pornind de la studiul lui I. Pătruţ, V. Arvinte consideră că, dacă este adevărat că închiderea lui *eá* şi a lui o*á* au avut loc cam în acelaşi timp, atunci se pot formula unele concluzii privind valoarea slovelor **ѣ** şi **ѧ**, cînd acestea erau folosite pentru a nota diftongii *eá*, *iá*– *e*.

În textele studiate se menţine diftongul o*á* în cuvîntul *doao* (6, r. 13, 18), dar apar şi formele *doaă* (7, r. 2) sau *noaă* (3, r. 6), pentru pronume. Se poate spune, avînd în vedere şi rezultatele la care a ajuns V. Arvinte în *ST. L. FAC*., că închiderea lui o*á* la *ó* era în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în cazul cuvintelor bisilabice, abia în fază incipientă. Dacă este adevărată ipoteza lui I. Pătruţ, atunci s-ar putea crede că nici închiderea lui *eá* la é nu era încă peste tot realizată.

1.1.2.2. Valoarea de diftong a sunetului care se ascunde în spatele slovei **ѣ** în poziţie *e* este foarte plauzibilă în cuvintele ale căror etimonuri latineşti avuseseră un *á*. Singurul exemplu, în acest sens, îl constituie cuvîntul **кѣщъ.**

1.1.2.3. Verbul transcris în chirilică **іасте** (3, r. 4); (9, r. 4, 10) sau **ѧсте** (3, r. 6); (7, r. 4) este redat în variantele cu litere latine prin *iaste,* apreciindu-se că monoftongarea nu ar fi avut loc în rostire în perioada apariţiei textelor de care ne ocupăm, datorită unei lungi tradiţii grafice. Mai tîrziu diftongul *iá*- (<e*á*- în poziţie -*e*: **este* > **easte*) s-a monoftongat.

1.1.3.1. Diftongul *iá* este etimologic în cuvîntul de origine slavă *boiarilor* (**боѧрилор**)<vsl. *boljárinŭ* (3, r. 10), care apare şi în variantele **боꙗрилор** (9, r. 10) sau **боиарилор** (10, r. 20). Diftongul e*á* este etimologic în cuvîntul *pecete* <vsl. *pečati* care apare la singular scris **печатѧ** (1, r. 28) sau, de cele mai multe ori, **печете.** La plural apare numai litera **ѕ, печеци** (8, r. 22); (10, r. 26); (11, r. 44). Din exemplele de mai sus se poate observa că se recurgea la slova **ѧ** pentru notarea diftongilor *eá* şi *iá*[4].

Apariţia slovei **ѧ** şi **ѣ** în cuvintele româneşti care în etimonul lor slavon aveau un **ѣ** sau un **ѧ,** în mod sistematic, după cum se constată şi în BB[5], constituie o dovadă că pentru cărturarii români din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, care ştiau foarte bine slavona, un rol important îl juca atît tradiţia grafică, cît şi influenţa permanentă din partea etimonurilor slave ale căror grafie şi rostire le era bine cunoscută. Se poate considera că acestă influenţă nu se limita doar la grafie, ci şi la

[2] În citarea exemplelor s-a folosit prescurtarea de tipul: (1, r. 5), în care prima cifra reprezintă numărul actului în chirilică, iar a doua cifră reprezintă numărul rîndului din documentul respectiv.

[3] V. I. Pătruţ, *Rostirea **nouă, două*** etc., în OMAGIU IORDAN, p. 661- 665.

[4] V. ARVINTE ST. L. FAC., p. 50-51 unde sînt prezentate cîteva exemple de cuvinte de origine slavonă, în al cărui etimon slav exista vocala vsl. **ѣ,** transcrisă de slavişti prin *ě*. Sunetul notat prin acest grafem era o vocală foarte deschisă. În împrumuturile de origine slavă ale românei, acest sunet s-a adaptat la modelul existent al elementelor moştenite din latină, în care exista un *é* în poziţie *ă, e*. Sunetul ě a căpătat valoarea *eá,* cînd vocala din silaba următoare era *ă*. Dacă în silaba următoare era *e*, realitatea fonetică putea fi atît *ea*, cît şi *e*. În acest caz se foloseau slovele chirilice **ѣ, ѧ, ꙗ.**

[5] V. ARVINTE ST. L. FAC., p. 2b.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

rostire, astfel încît ѣ, ѧ în poziţie *e* acopereau o pronunţare cu diftongii e*á* şi *iá,* sau cu *e* deschis. Doar astfel poate fi interpretată alternanţa grafică **печатѧ/ печѣци**.

1.1.4.1. Lat. *á+n+*voc., în cuvinte de tipul **antaneus,* a cunoscut mai întîi, o fază cu *ă*: *întăiu*, şi apoi, regional, cu *-î-*. Textele de proveniență moldovenească au *-ă-*, cele care provin din sud, *-î-*[6]. Într-unul din cele unsprezece texte studiate se întîlnesc cuvintele *întăiu* (1, r. 9) şi *dintăiu* (1, r. 19), care este scris cu ú.

1.1.5.1. Prezenţa prepoziţiei *den* cu patru ocurenţe şi a variantei *din* cu douăzeci şi şapte de ocurenţe în textele studiate demonstrează că era începută schimbarea spre faza actuală[7]. În compuse ca *denaintea* apar patru variante cu *-e-* şi trei variante cu *-i-*, prezenţa acestora constituind încă un indiciu al schimbării spre faza actuală. O. Densusianu consideră că la sfîrşitul secolului al XVII-lea fenomenul închiderii vocalei *e+n+consoană* nu s-a realizat cu aceeaşi consecvenţă cînd *e* era accentuat sau neaccentuat[8]. Aşa se explică discordanţa în evoluţia fonetică într-un cuvînt ca *credenţă>credinţă*, faţă de prepoziţia *den<de+în (>din),* ultima fiind neaccentuată în frază. În textele studiate cuvîntul *credinţă* (1, r. 24, 26); (4, r. 19) are douăsprezece ocurenţe, iar varianta *credenţi* (10, r. 26) are doar o ocurenţă.

1.1.6.1. Vocala lat. populară *-e- neaccentuată*, provenită din diftongul *-ae-,* în lat. *paene ad*, a devenit, mai întîi, în urma velarizării prin labiala *p*, *ă-, pănă*, după care s-a închis la *-î-*. Forma cu *-ă-* era generală în româna veche şi se întîlneşte astăzi în multe graiuri populare. Schimbarea către faza actuală cu *-î-* se realizează în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, dar în textele studiate apare numai forma cu *-ă-*: *pănă* (1, r. 26), (11, r. 28), cu grafia **пънъ**.

1.1.7.1. Trecerea lui **e** neaccentuat, în poziţie medială şi finală, la i este un fenomen general şi permanent în istoria limbii române care se petrece cu o mai mare consecvenţă în anumite zone dialectale, cum ar fi cea a graiului moldovenesc, cea din estul şi nord-estul Munteniei. Fenomenul este întîlnit şi în textele studiate. Astfel cuvîntul *ficiorii* (2, r. 1, 9); (10, r. 2, 16, 20) are şase ocurenţe, el apărînd şi cu formele *ficiorul* (8, r. 1, 2); (10, r. 1, 25) sau *ficiorilor* (10, r. 15) de şase ori. Acelaşi fenomen este întîlnit şi în cazul cuvintelor: *degetili* (6, r. 28), *peceţili* (8, r. 22), care apar doar o singură dată, sau *iscăliturili* (8, r. 22), (10, r. 26) care are două ocurenţe.

1.1.7.2. Referindu-se la fenomenul alunecării sunetelor *e* şi *i* neaccentuaţi, A. Philippide arăta[9] că pentru acest fenomen, general şi permanent în istoria limbii române nu a putut fi formulată o „lege fonetică", deşi trecerile de la un sunet la celălalt trebuie să se supună unor legi. Textele documentelor studiate reflectă această situaţie. Ca şi în alte texte vechi româneşti, urmaşul latinescului *neque* apare cu diferite fonetisme: *nice* (6, r. 7), *nici* (9, r. 2), *neci* (10, r. 5). Studiind şi *Documentele privitoare la istoria oraşului Iaşi*, vol. II, editate de I. Caproşu, se poate constata că cele mai multe ocurenţe le înregistrează forma *nici.* Apariţia tuturor acestor fonetisme demonstrează că în secolul al XVII-lea existau în limbă mai multe variante. Este

[6] Pentru răspîndirea teritorială a acestui cuvînt, precum şi a altor cuvinte de acest tip, ca *călcîi, căpătîi*, vezi BDLR, p. 101.

[7] V. ARVINTE ST. L. FAC., p. 52 b unde se precizează că în BB, *Fac*., predomină variantele cu *e* ale prepoziţiei în discuţie, ceea ce demonstrează că abia începuse schimbarea spre faza actuală. Situaţia constatată în cele unsprezece texte studiate ar putea conduce la ipoteza că schimbarea spre faza actuală începuse mai înainte de anul 1688, adică cel puţin din anul 1648.

[8] V. DENSUSIANU ISTORIA II, p. 69.

[9] În PRINCIPII, p. 22-23.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

posibil ca, sub aspect diatopic, unele variante să fi fost preferate şi, probabil, asemenea oscilaţii au fost mai frecvente în scriere decît în vorbire. Alteori *e* neaccentuat, etimologic, nu a trecut încă la *i*, ca în cazul pronumelui negativ *nimeni* care apare sub forma *neme* (10, r. 5). Totuşi, cele mai multe ocurenţe ale acestui pronume le reprezintă formele cu fonetism *e*, adică *nime* (5, r. 4), (6, r. 6), (9, r. 2).

1.1.8.1. Întrucît, alături de *dereptul* (1, r. 22), *dereaptă* (4, r. 4), apar şi *direptu* (5, r. 10), şi *direaptă* (7, r. 7; 9, r. 3) sau *dreptu* (2, r. 3), este greu de presupus dacă fenomenul sincopării se produce sau nu după trecerea lui *e* la *i*. Sincoparea vocalei *e* din silaba iniţială provenită din *ī* latinesc aton, din *derept* şi *dirept* (<lat. *dīrēctus-a, -um* şi adv. *dīrēcto*), a dus la apariţia variantei actuale *drept*. Fenomenul sincopării poate fi urmărit în textele din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, dar generalizarea formelor cu sincopare are loc în decursul secolului al XVIII-lea. În multe graiuri populare din nord-vestul Olteniei, din Banat, din sud-vestul Transilvaniei şi din jumătatea de sud a Crişanei se menţin pînă astăzi variantele fără sincopare.

1.1.9.1. Lat. *ĕ*>**ié*>**ieá*>**iiá*>*ïiá,* în *pĕtra*> **piétră*> **piéátră*> **piiátră*> *pïiátră*. Ultima formă, în care fostul *i* semivocalic, provenit din diftongarea lui *ĕ* accentuat latinesc, s-a vocalizat, apărînd între el şi diftongul următor un hiat (*ï-iá*), p*ïiatră* (**пїаⷣръ**), se întîlneşte în 11 ocurenţe. Rostirea putea fi cu un hiat între *ï* şi *à*, iar acesta din urmă nu mai era preiotat. De la acestă fază, s-a putut trece la rostirea actuală.

1.1.10.1. Diftongul *-ié-* din adjectivul pronominal posesiv de persoana I, masculin, singular *mieu*, iar la plural *miei*, provine din lat. *ĕ* (scurt accentuat), care, în latina populară se diftonghează în *-ié-*. Forma actuală *meu* (pl. *mei*) nu apare în textele studiate, adică nu se petrecuse modificarea analogică după forma de feminin *mea*, din latină *mea*, cu *-ē-* (lung), care nu se diftonghează în *-ié-*. Acest *-ē*, urmat de *a*, devine prin sinalefă (sinereză), *-eá, mea.* Forma *mieu*, curentă în limba română veche, apare, în documentele studiate, în structuri de tipul: *ficioru(l) mieu* (8, r. 2), (*zapis) al mieu* (7, r. 1), iar în unele cazuri, posesivul apare în contexte în care regentul acestuia este lipsit de articolul hotărît enclitic, ceea ce conduce la asemănări cu situaţia din vorbirea familiară şi neîngrijită de astăzi: *frate-mieu* (2, r. 1), *moşilor-miei* (5, r. 11). În graiurile nordice, trecerea de la *mieu* la *meu* s-a putut realiza şi în urma tendinţei cărturarilor de aici de a evita formele rezultate prin palatalizarea labialelor. În două dintre dintre cele unsprezece documente au fost întîlnite formele de feminin *mea*: *fămeia mea* (10, r. 2), *mătuşe-mea* (10, r. 1).

1.1.11.1. Varianta fără diftong, *nostră*, din exemple precum: (5, r. 2); (5, r. 4); (5, r. 5); (6, r. 22), poate fi o problemă de grafie, deoarece există mai multe ocurenţe ale formei *noastră* în acelaşi document în care apare şi forma *nostră*, ca în exemplele: (5, r. 15); (5, r. 17), şi, în plus, pentru că în toate celelalte documente apare numai forma cu diftong. Considerăm că este valabilă aceeaşi explicaţie şi pentru forma *nepotele* (5, r.2), care apare de cele mai multe ori şi sub forma *nepoatele*.

1.1.11.2. Cuvîntul *preot* apare o singură dată cu fonetismul *u*: *preuţi* (2, r. 11). Neexistînd în textele studiate un alt fonetism al acestui cuvînt, nu putem formula o ipoteză decît prin comparaţie cu alte texte din aceeaşi perioada. Astfel, în BB se constată o oscilaţie între fonetismele *preot* şi *preut*, care este caracteristică vechii limbi literare[10]. Probabil, documentul în care apare acest fonetism surprinde o astfel de oscilaţie sau

[10] V. discuţia în ARVINTE ST. L. EX., p. 5a.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

redă o caracteristică a textelor de tip nordic, ştiut fiind faptul că deschiderea vocalei etimologice este caracteristică textelor de tip sudic şi bănăţean-hunedorene[11].

1.1.12.1. *U* final apare, de cele mai multe ori, în forme nominale şi verbale personale, doar în anumite contexte şi cu oscilaţii: *mărsu* (1, r. 5), (11, r. 7), *strînsu* (1, r. 5), *mărturisescu* (7, r. 1), apoi *stîlpu* (1, r. 8), *moşu* (4, r. 14). *U* final mai apare şi în forme adverbiale: *acmu* (8, r. 12), *cumu* (8, r. 6), dar, frecvent, şi în formele pronumelui (adjectivului pronominal) demonstrativ: *acestu* (2, r. 2), (9, r. 2), (10, r. 5), sau *cestu* (3, r. 2), (4, r. 3), (5, r. 3). Deşi în cele mai multe texte vechi, mai ales cele din secolul al XVI-lea[12], sunetul *u* este frecvent întîlnit în formele de gerunziu, în textele studiate apare doar o singură dată, deoarece, credem noi, contextul nu impunea utilizarea acestei forme: *văzîndu* (8, r. 6).

G. Ivănescu consideră că *u final* constituie rezultatul producerii mai multor categorii de modificări fonetice[13]. El remarcă faptul că în graiul moldovenesc, cel ardelenesc şi în unele graiuri crişene nu s-a produs fenomenul de reducere a lui *u final* postvocalic la *u* element al unui diftong, ci vechiul *-u* se găseşte pînă astăzi redus la o articulaţie labială care însoţeşte articularea consoanei precedente.

1.1.13.1. Grafia dublă a vocalei *a* fără valoare fonematică a fost consemnată în două exemple: *daanie*[14] (4, r. 3), (11, r. 3).

1.1.14.1. Apariţia slovelor **ъ** şi **ѫ** cu valoare *ă* şi *î*

Deşi textele vechi prezintă uzuri ale acestor slove, care nu permit cercetătorului situarea pe o poziţie tranşantă, există, totuşi, elemente care ar putea clarifica unele aspecte ridicate de interpretarea celor două slove şi a unor principii care guvernau scrierea vechilor texte româneşti. Un astfel de principiu, care poate fi dedus din studierea grafiei textelor secolelor al XIV-lea – al XVII-lea este şi cel potrivit căruia, la interpretarea şi transcrierea textului trebuie avut în vedere faptul că textul are o unitate relativă, el nereflectînd existenţa unei norme coerente şi fixate. De aceea, considerăm că tendinţa spre fixare şi clarificare a normei pare a pleca dinspre nivelul grafic spre cel vorbit şi nu invers. În textele studiate, aparent, distribuţia grafemelor **ъ** *şi* **ѫ** ţine de preferinţe ale scriptorului, care ar putea fi puse pe seama unor deprinderi grafice impuse de uşurinţa notării unei slove sau a alteia, de comoditatea notării acesteia, de procesul de învăţare a scrierii, de textele familiare scriptorului.

1.1.14.2. Contextele fonetice în care apare slova **ѫ** impun interpretarea sa atît ca [ă], cît şi ca [î]. În secolul al XVII-lea s-a constituit opoziţia *ă/î* în româna literară[15]. Dacă textul *Bibliei* de la Bucureşti dă dovadă de consecvenţă în distingerea celor două foneme: pentru *ă* se foloseşte slova **ъ**, iar pentru î, slova **ѫ**, situaţia este însă diferită în cazul textelor în discuţie. Studiul textelor arată că se înregistrează grafii în care iusul apare: a) la finală de cuvînt: *movilѫ* (1, r. 16); *lîngѫ* (11, r. 27), *Ruginѫ* (11, r. 1); b) la interiorul cuvintelor: *mѫrturisim* (4, r. 3; 5, 3); *arѫta* (1, r. 21); Ştefѫniia (4, r. 10). Textele nu conţin exemple convingătoare pentru poziţia slovei **ѫ**

[11] V. ARVINTE ST. L. EX., p. 5a, unde se arată că în *Ms. 45* al *Exodului*, cuvîntul *preot* apare exclusiv cu fonetismul etimologic.

[12] V. GAFTON EVOLUŢIA, p. 36-38.

[13] IVĂNESCU ISTORIA, p. 333.

[14] Grafia dublă a lui *a* ar putea reda o rostire *diaanie*, adică cu aplicarea nenotării preiotării în cazul lui *a* (scriem *a*, citim *ia*), precum în alte contexte, ca de exemplu: *pocaanie* sau în numeroasele cazuri în care apare *ad* pentru *iad*.

[15] V. ARVINTE ST. L. DT., p. 4.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

în faţa unei nazale, aşa cum se întîlneşte în CB. Considerăm că existenţa, în acelaşi text, a grafiilor *noastrú* (1, r. 1, 2, r. 5) şi *noastrѫ* (4, r. 4, 9, 12) sau *ocinú* (4, r. 4) şi *ocinѫ* (4, r. 4), *credinţú* (1, r. 26, 2, r. 12; 3, r. 12) şi *credinţѫ* (4, r. 20) nu trădează decît o anume nesiguranţă grafică generată de cvasi-identitatea segmentelor fonetice notate cu *ú, ѫ,* în corelaţie cu un număr prea mare de semne grafice, comparativ cu numărul prea mic de foneme, corelată cu libertatea scriptorului de a utiliza semnele unui alfabet fără a fi constrîns de norme.

Slova *ѫ* are şi valoarea [î], impusă de contexte fonetice, în exemplele: *cuvѫntu*l (11, r. 3); *mѫnăstirei* (1. r. 4; 4, r. 16), *stѫlpu* (1, r. 16). Pentru a evita o aplicare rigidă a unui principiu de transcriere prestabilit, care nu ţine seama de realităţile fonetice şi grafice, trebuie să se aibă în vedere şi principiul etimologic care poate oferi o reală certitudine judecăţii[16].

1.1.14.3. Slova **ъ** este folosită, de regulă, în textele studiate, pentru notarea vocalei velare nerotunjite, de deschidere mijlocie, [ă]: morfemul de conjunctiv **сѣ** (11, r. 4) , **вѣтьцанѹл** (11, r. 8).

Delimitarea fonemelor *ă* şi *î* nu se realizase în întregime în a doua jumătate a secolului al XVII-lea la nivelul limbii literare. Indiferent de predominanţa unei slove sau a celeilalte într-un text vechi, considerăm că distribuţia acestora ţine, aparent, de preferinţele scriptorului, de deprinderile grafice ale acestuia, de procesul de învăţare a scrierii etc. Identificarea unor dominante, aflate în variaţie cu rezultate ale unor deprinderi, nu demonstrează existenţa unor forme de manifestare constantă a unor reguli.

1.2. Consonantismul

1.2.1. Evitarea formelor palatalizate a avut ca efect apariţia unor variante hipercorecte (sau hiperliterarizate). Una dintre aceste variante, prezente şi în textele studiate, este cuvîntul *movilă* care apare în două dintre documente: (1, r. 16); (11, r. 26). În graiul moldovenesc, cuvîntul slav *mogyla* a fost transformat în *movilă*[17], considerîndu-se că *-gi-,* care exista de fapt în etimon, ar fi rezultat prin palatalizarea fricativei labio-dentale *-v-+-i-*. Această formă moldovenească s-a impus în norma limbii literare din toate regiunile ţării. Forma este prezentă şi în textul *BB*, *Fac*., (31, 47, 48, 51, 52).

1.2.2. Africata sonoră *ǵ*[18] (<lat. *j+o, u;* lat. *d, g+i+ ó, ú*) dintr-o serie de elemente de origine latină caracterizează norma literară nordică, moldovenescă, menţinîndu-se pînă în secolul al XIX-lea în scrierile din Moldova. În textele studiate, africata se întîlneşte în următoarele exemple: *gios* (1, r. 9); (1, r. 18), *împregiurul* (1, r. 20); (11, r.18), *dinpregiur* (11, r. 8); (11, r. 15), fiind reprezentată grafic prin slova ѓ.

1.2.3. Africata *dz* provine fie din lat. *j+á* (prima africatizare), fie din *d+i+á*, din *d+i+á*+vocală neacc. în silabă finală, din *g+-i-* în aceleaşi condiţii ca *d* (a doua africatizare), fie din *d+i (ī,-i-, -i)* (a treia africatizare). Acest *dz* caracterizează în epoca veche limba scrisă din zona nordică, unde avea şi baza populară. În partea de sud a dialectului dacoromân, africata a pierdut în epoca preliterară caracterul său propriu, adică elementul oclusiv, transformîndu-se în spiranta *z*[19]. Africata *dz* apare în şapte din cele unsprezece documente studiate: *patrudzeci* (2, r. 4); *vîndzători* (3, r. 8);

[16] V. CB, p. LX-LXI.

[17] Pentru interpretări ale fenomenului v. GAFTON HIPERCORECTITUDINEA, p. 47-48.

[18] Pentru diferite opinii asupra cronologiei fenomenului şi a argumentărilor v. DENSUSIANU ISTORIA II, p. 28-30, ROSETTI ISTORIA, p. 472-474, IVĂNESCU ISTORIA, p. 123, 126-127, ARVINTE ST. L. FAC., p. 55, ARVINTE ST. L. DT, p. 6.

[19] V. ARVINTE ST. L. FAC., p. 56.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

vădzîndu (6, r. 7), (8, r. 6); *optusprădzeci* (6, r. 24); *Dumnedzău* (7, r. 6); *optusprădzece* (8, r. 17); *dumnădzăescul* (10, r. 16); *amiadz zi* (11, r. 28).

1.2.4.1. Fenomenul velarizării (Generalităţi)

Prin schimbarea locului de articulaţie, vocalele prepalatale *e* (*-ę-, -e-* din diftongul *eá*) şi *i,* precedate de anumite consoane, devin vocale velare: *ă* şi *î.* Fenomenul a avut loc în diferite graiuri şi în condiţii fonetice specifice anumitor categorii de consoane. De exemplu, în graiul de tip muntenesc, velarizarea prin şuierătoare, însoţită în alte zone de rostirea muiată a acestora, s-a petrecut într-o perioadă mult mai veche decît în graiul de tip moldovenesc. Velarizările prin siflante şi prin africate, sau velarizările prin labiale sau prin *t, d, n, r,* au avut loc, fiecare în parte, în condiţii specifice. Efectele acestor schimbări în graiuri se produseseră cînd au apărut textele vechi româneşti, astfel încît în texte se reflectă în mare măsură un amestec al formelor velarizate şi nevelarizate, amestec care a devenit normă pînă astăzi în limba literară. Acest fenomen, prin bogăţia şi varietatea sa, a contribuit foarte mult la creşterea ocurenţei vocalelor *ă* şi *î.* În cele ce urmează, vor fi prezentate, pornind de la textele analizate, cîteva constatări şi fapte mai semnificative.

1.2.4.2. Rostirea dură a şuierătoarei *ş* care explică forma cu *-ş* a pronumelui reflexiv *şi* este întîlnită în textele în discuţie într-un singur exemplu: *păn-ş* (1, r. 26). Această formă a pronumelui reflexiv este reprezentată grafic de slova ***ѡ***, care apare suprascrisă. În toate documentele studiate *şi*, conjuncţie, este transcris ca atare în toate situaţiile. Forma cu *-ş* a pronumelui reflexiv este întîlnită şi în *BB*, unde apare tot suprascris[20].

1.2.4.3. Velarizarea prin şuierătoarea sonoră j (ž) este ilustrată doar într-unul din textele studiate prin prezenţa cuvîntului *jărtăvnic* (10, r. 16). Şuierătoarea sonoră *ž* din vsl. *žrutva* (sîrb. *žrtva)* a fost reflectată în româna scrisă fie ca *jî-* (*žî-)*, fie ca *j'i-* (*ži): jîrtfă,* respectiv *jirtfă*. Alături de acestea, există în româna veche şi variante cu *-e-* după *j*; din acest *-e-* provin apoi variantele cu *-ă-*, rezultate din rostirea dură a şuierătoarei precedente. În ST. L. FAC., p. 58, V. Arvinte arată că varianta cu *-e-* îşi are punctul de plecare în limbi slave mai noi, cum ar fi bulgara, rusa, poloneza, în care cuvîntul sună *žertva.* Cuvîntul românesc *jerfelnic,* 'altar', se află în aceaşi familie. Etimonul acestuia este vsl. *žrŭtvĭnicŭ*, sîrb. *žrtvenik, bg. şi rus. žertvennikŭ.* Autorul ST. L. FAC. precizează că rom. *jîrtăvnic* şi *jirtăvnic* se explică din formele vsl. şi sîrb. *žrtvenik,* iar rom. *jertfelnic*, *jărtfălni*c se explică din varianta bg. şi rus.

1.2.5.1. Velarizarea prin labialele *p*, *b*, *f*, *v*, *m* constă în trecerea vocalei *e*, accentuată şi neaccentuată, la care se cuprinde şi *e* din diftongul *eá,* precedată de labialele menţionate, la *ă* (acesta poate trece la *î*, în anumite condiţii), dacă în silaba următoare, sau în imediata vecinătate, nu există vocale palatale (*e*, *i*) sau sunet muiat. Fenomenul s-a petrecut în epoca românei primitive, deci după secolul al VIII-lea, dar nu a afectat toate zonele dialectale şi nici toate cuvintele şi formele[21]. În textele de care ne ocupăm fenomenul este ilustrat prin puţine exemple.

1.2.5.2. Velarizarea lui *e* precedat de *p* este ilustrată doar de cuvîntul *Pătru* care are trei ocurenţe, în acelaşi document: (1, r. 5); (1, r. 9); (1, r. 21).

1.2.5.3. Velarizarea prin *m* se întîlneşte în exemple ca: *mărsu* (1, r. 5); (11, r. 7); *sămănţia* (5, r. 12), *sămănţa* (5, r. 17); *tocmală* (2, r. 5); (5, r. 19); (10, r. 18).

[20] V. ARVINTE ST. L. DT., p. 9.

[21] V. OR, p. 40-43; IVĂNESCU ISTORIA, p. 331.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

1.2.6.1 Velarizarea prin africatele *ţ* şi *dz* şi spirantele *s*, *z*. Generalităţi

După ce vocalele *e* şi *i* s-au velarizat, ca urmare a rostirii dure a africatelor *ţ* şi *dz* şi a spirantelor *s* şi *z*, numărul cuvintelor şi al formelor în care apar vocalele velare *ă* şi *î* a crescut simţitor în graiurile româneşti, şi, totodată, în limba literară. La acestă schimbare a participat şi *-e-* din diftongul *eá*. Fenomenul este întîlnit astăzi, la nivelul graiurilor, pe tot teritoriul dacoromânesc, cu excepţia Munteniei, a sud-estului Ardealului şi a unor zone izolate din Oltenia, Banat şi chiar din Moldova[22]. Acest tip de velarizare s-a produs în modul cel mai consecvent în graiul moldovenesc, epoca producerii acesteia fiind greu de datat. G. Ivănescu consideră că în graiul moldovenesc velarizarea prin *ţ, dz, s, z* pare a fi avut loc aproximativ în acelaşi timp cu durificarea şuierătoarelor *ş* şi *j*, adică prin secolul al XIV-lea, iar în graiurile populare din Muntenia, vocalele *e* şi *i* precedate de *ţ, dz, s, z* au rămas neschimbate din latina populară pînă astăzi[23]. Acest fenomen, „devenind", după cum consideră Ivănescu, „chiar un fenomen normal al limbii scrise"[24], a pătruns în limba literară într-o măsură mult mai mare decît velarizarea prin şuierătoare, ajungîndu-se ca, încă din secolul al XVI-lea, norma să constea dintr-un amestec de forme velarizate cu forme nevelarizate, amestec menţinut şi în secolele următoare.

1.2.6.1. Textele studiate nu oferă exemple ale velarizării prin *ţ*. În două dintre documente, privitoare la hotarele mănăstirilor Galata (1648) şi Hlincea (1687), se întîlneşte cuvîntul *ţermure* (<lat. **tĕrmulus*): (1, r. 17); (1, r. 18); (11, r. 34), deci forma nevelarizată, întîlnită şi în *BB*, unde apare şi forma velarizată a acestui cuvînt, cu mai multe ocurenţe decît forma nevelarizată. Neexistînd exemple ilustrative ale acestui fenomen în documentele studiate nu putem formula o concluzie referitoare la acesta.

1.2.6.2. O altă situaţie, care va fi menţionată prin absenţa acesteia din textele în discuţie, tocmai pentru a evidenţia unele caracteristici ale perioadei din care fac parte textele studiate, este cea a silabei finale *-ţi*, care poate fi urmărită în mai multe cuvinte din textele date: *mulţi* (1, r. 6); (11, r. 7) care are patru ocurenţe; *toţi* (4, r. 19); (6, r. 4); (11, r. 44); *alţi* (5, r. 21); (8, r. 7); (10, r. 19); *părţi* (4, r. 20); (6, r. 8, 14, 16, 18); *nevoiţi* (6, r. 7); (10, r. 5); *siliţi* (6, r. 6); *asupriţi* (5, r. 21). Prezenţa acestei silabe în exemplele de mai sus poate susţine părerea că se conturase o oarecare normă în scrierea lui *-i* după *-ţ*, după cum afirmă V. Arvinte în ST. L. FAC., p. 61 a, întocmai ca în limba literară actuală. *BB* prezintă un amestec de forme cu *-ţ* şi cu *-ţi*, primele fiind mai numeroase. Dispariţia lui *-i* a fost urmarea durificării lui *-ţ*. În limba scrisă, acest *-i* s-a menţinut sau a fost reintrodus din necesitatea de a marca anumite categorii gramaticale şi la nivelul grafic: pluralul unor substantive cu singularul în *t*, al unor adjective, pronume, forme verbale etc. Sub influenţa formelor scrise, cu *-ţi*, unii vorbitori au reintrodus în rostire pe acest *-i* ultrascurt, şoptit, realizat printr-o articulaţie suplimentară la palat, în momentul catastazei africatei *-ţ*[25].

1.2.6.3.1. Velarizarea prin africata sonoră dz

Acest sunet, dispărut din limba literară şi din cele mai multe graiuri dacoromâne (rămas în dialectul aromân), constituie o caracteristică a normei lingvistice moldoveneşti de-a lungul mai multor secole. Africata sonoră *dz* are unsprezece

[22] V. IVĂNESCU PROBLEMELE, p. 264.
[23] Ibidem, p. 269.
[24] Ibidem.
[25] V. ARVINTE ST. L. FAC., p. 60-61, I.3.8.0. – 3.8.3.; ARVINTE ST. L. EX., p. 10-12, I.3.8.0. – 3.8.5.; ARVINTE ST. L. LV., I.3.6.0.; ARVINTE ST. L. NM., p. 4, I.3.7.0.; ARVINTE ST. L. DT., p. 8, I.3.6.0.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

ocurențe în textele studiate în cuvinte ca: *Dumnedzău* (7, r. 6); (8, r. 16), *dumnădzăescul* (10, r. 16); *patrudzeci* (2, r. 4); *vîndzători* (3, r. 8); *vădzîndu* (6, r. 7; 8, r. 7); *cincidzeci* (9, r. 7); *amiadz zi* (11, r.2 8); *vădzin<d>* (7, r. 4); *optusprădzeci* (6, r. 24).

1.2.6.3.2. În două dintre textele studiate se întîlneşte forma velarizată *Dumnedzău* (7, r. 6); (8, r. 16), iar într-unul dintre ele cuvîntul *dumnădzăescul* (10, r. 16). Este posibil ca tendința spre velarizare să fi fost frînată în bună măsură de scriitorii de cancelarie domnească, de pisari, persoane cu mai multă cultură, după cum demonstrează textele în discuție. Această ipoteză ar putea fi confirmată sau infirmată printr-o extindere a studiului pe un număr mai mare de documente din aceeaşi perioadă[26].

1.2.6.3.3. Velarizarea prin *dz* este întîlnită şi în forma *optusprădzăce*[27] (8, r. 17) a numeralului cardinal compus *optsprezece*, care apare şi cu fonetismul *optusprădzeci* (6, r. 24).

1.2.6.3.2 Forma *vădzin<d>* (7, r. 4) reflectă hipercorectitudinea, constînd în înlocuirea vocalei *î* cu *i*, ca reacție la fenomenul velarizării. Fenomenul apare şi în alte scrieri moldoveneşti ale epocii. Credem că, în Moldova, cărturarii erau determinați la aceasta fie de tradiția grafică maramureşeană, cu mai puține forme velarizate, fie de modelele muntenești, în care formele velarizate prin spirante şi africate nu erau atît de numeroase ca în graiul moldovenesc. Înlocuirea a fost efectuată şi în cazurile în care ea nu se justifica. Fenomenul nu a avut loc numai în Moldova; el se întîlneşte şi în acele părți ale teritoriului dacoromân în care s-a petrecut în graiurile populare velarizarea prin spirante şi africate.

1.2.6.4.1. Velarizarea prin sibilantele *s*, *z*, a vocalelor *e*, *i* a avut loc indiferent de vocala din silaba următoare, iar în timp cam în aceeaşi perioadă cînd s-a produs durificarea în graiul moldovenesc a şuierătoarelor. I. Ghețe este de părere că velarizarea de care ne ocupăm, ca şi cea prin *ț, dz*, a început expansiunea în limba literară în secolul al XVI-lea, cunoscînd o răspîndire maximă în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea[28].

1.2.6.4.2. Printre exemplele predominante care ilustrează fenomenul velarizării prin *s* se numără varianta *să,* fie că e vorba de pronumele reflexiv (lat. *sē*), fie de conjuncție (<lat. *sī*): *să să ştie* (2, r. 12); (10, r. 27); (2, r. 12); *să cheamă* (3, r. 5); (4, r. 4); (11, r. 35); *să va alége* (8 r. 9); *să va ispiti* (8, r. 14); *să va afla* (5, r. 16); *să aibă* (3, r. 8); (7, r. 5, 7); (9, r. 10); *s(ă) aibă a să face* (4, r. 20); *să alegem* (11, r. 4). În textele studiate varianta velarizată *să* a pronumelui reflexiv apare de zece ori, iar conjuncția *să* cunoaşte şaisprezece ocurențe. Nu este întîlnită forma actuală, *se*, a pronumelui reflexiv în niciunul dintre textele studiate. Acest fapt ar putea conduce la concluzia că norma de astăzi cu *se* nu intrase în vigoare în textele studiate, în timp ce în texte de proveniență sudică, de la sfîrşitul secolului al XVII-lea, ca de exemplu *BB*, intrase în vigoare[29].

1.2.6.4.3 Velarizarea prin *s* a lui *e* poate fi ilustrată prin cuvintele: *sămănțiia* (5, r. 12); *săminției* (8, r. 16) care cunosc cîte o singură ocurență. O extindere a studiului pe un număr mai mare de documente din aceeaşi perioadă ar putea susține faptul că

[26] V. IVĂNESCU PROBLEMELE, p. 269-270, unde explică faptul că în limba literară din Moldova nu apar, în cele mai vechi scrieri , rostirile de tipul *ță, țî, dză, dzî,*şi *să, sî,ză, zî*, existente în graiul popular în secolul al XV-lea şi al XVI-lea, datorită influenței graiului literar al aristocrației de origine maramureşeană în acestă provincie.

[27] Referire la cei 318 Sf. Părinți ai Bisericii care au participat la Sinodul I ecumenic de la Niceea din anul 325 d. Hr., în cadrul căruia a fost combătută erezia lui Arie.

[28] V. BDLR, p.137- 138.

[29] V. ARVINTE ST. L. FAC., p. 75.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

textele de proveniență nordică, moldovenească, aveau un caracter mai intens velarizant şi, totodată, s-ar putea dovedi că velarizarea prin *s* este de necontestat[30].

1.2.7.1. *Velarizarea prin t, d, n, r*

În româna primitivă, adică în perioada cuprinsă între secolele al VII-lea – al VIII-lea pînă în secolele al X-lea – al XI-lea, vocala *e*, precum şi *-e-* din diftongul *eá*, precedată de *t, d, n, r,* se transformă, sporadic, în unele dialecte şi graiuri, în *ă*. În cazul lui *e* din diftongul *ea*, **ă* rezultat s-a contopit cu *á*[31].

1.2.7.2. Velarizarea prin *t* este ilustrată în textele studiate în cuvintele: *postălnicul*(<sl. *postelĭnikŭ*) (5 r. 8); *mănăstă(re)* (<mrg. *μαναστηριου*) (6, r. 20) care cunosc cîte o singură ocurență.

1.2.7.3. În privința velarizării prin *n* se poate semnala un singur exemplu în textele aflate în discuție: *dumnădzăescul* (10, r. 16).

1.2.7.4. Velarizarea prin *r*. În anumite dialecte şi graiuri, începînd din româna primitivă, vocalele *e* şi *i*, precedate de *r*, *rr*, s-au transformat în *ă, î,* dar nu în toate cuvintele. Cuvîntul *optusprădzece* (10, r. 16) constituie un exemplu în acest sens.

1.2.7.5. Verbul *a ridica* (<lat. *eradico*, *-are*)[32] care apare o singură dată cu varianta *rădica* (4, r. 21) merită o discuție aparte. În textele vechi acest cuvînt are forme atît cu velare, cît şi cu palatale, primele avînd o pondere mai mare şi în textele neliterare. Aderăm la poziția exprimată de Al. Gafton[33], care apreciază că alături de influența contextului fonetic, apariția formelor cu palatală poate fi considerată rezultatul unei false regresiuni, impunerea formei cu *ri-* datorîndu-se faptului că regresiunea s-a petrecut dinspre forme cu *rî-*[34]. Autorul menționat mai sus consideră că evoluția a fost următoarea: *eradico* > *rădicu* > *rîdic(u)* şi că la forma actuală se ajunge prin falsă regresiune, favorizată de *-i-*.

1.2.8.1. Durificarea lui *r* în finala cuvintelor *pitariu* (<mgr. *πίτα*) şi *uricariu* (<mag. ö*rök)*, este un fenomen întîlnit într-un singur text studiat: *pitar* (6, r. 25) şi *uricar* (6, r. 26). De cele mai multe ori, în unele din textele studiate, se întîlnesc variantele: *uricariul* (1, r. 29); (8, r. 18); (1, r. 11) şi *pitariul* (9, r.1); (9, r. 10); (10, r. 20).

1.2.8.2. Judecînd după situația din textele studiate, se poate concluziona că nu există o normă unitară, în privința scrierii (şi rostirii) părții finale a cuvintelor terminate în *-ar* sau *-ariu*. Norma de mai tîrziu cu *-r* dur este ilustrată doar în două situații, iar tendința spre formele mai vechi cu *r* muiat este evidentă. Acest fapt se observă şi în *BB*[35].

1.2.9. Concluziile parțiale care se pot desprinde referitor la fenomenele discutate în paragrafele anterioare dedicate velarizării sunt următoarele:

În cele unsprezece texte studiate există un amestec de forme velarizate şi nevelarizate, fenomen întîlnit, de altfel, şi în alte scrieri, mai ales în cele de la sfîrşitul

[30] V. ARVINTE ST. L. FAC., p. 62 unde se demonstrează că în BB aceleaşi cuvinte apar cu forme nevelarizate în textele de proveniență sudică şi cu forme velarizate în textele de proveniență nordică.

[31] IVĂNESCU ISTORIA, p. 331.

[32] V. SCRIBAN, 1129 b-1130 a, unde se încearcă o promovare a etimonului **erectiare.*

[33] V. GAFTON HIPERCORECTITUDINEA, p. 138-139.

[34] Al. Gafton nu este de acord, decît sub aspectul „direcției", cu opinia că evoluția acestei forme este similară şi comparabilă cu aceea din *inel* < *înel,* opinie preferată de V. Arvinte în ST. L. FAC., p. 64 -65 şi de Rosetti în *Istoria limbii române*, p. 484.

[35] V. ARVINTE ST. L. EX., p. 15.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

secolului al XVII-lea. Amestecul formelor velarizate şi nevelarizate se va cristaliza, în secolele următoare, în normele neunitare care guvernează în prezent limba română literară în privința acestui fenomen. Toate tipurile de velarizări întîlnite în textele studiate au avut drept urmare creşterea ocurențelor vocalelor velare nerotunjite *ă* şi *î,* atît în graiurile populare, cît şi în limba literară.

1.2.10. *Alte fenomene în domeniul consonantismului*

1.2.10.1. Tratamentul consoanei *h* dintr-o serie de elemente slave, tătărăşti etc. prezintă unele oscilații, atît în graiurile populare, cît şi în limba literară. În textele studiate această consoană este reflectată ca *v,* în cuvinte ca *vătav* şi *vîrv*.

1.2.10.2. Cuvîntul *vătav*[36] (<tăt. *vătaha)* are două ocurențe în acelaşi text: (2, r. 7); (2, r. 9). În româna veche acest cuvînt avea forma cu *-h*: *vătah,* după cum se poate observa, de exemplu, în textele lui Coresi sau ale lui Dosoftei. Pe la sfîrşitul secolului al XVII-lea, apare în scris varianta cu *-f*, care se impune în limba literară; iar, dialectal, şi varianta cu -v: *vătav*[37].

1.2.10.3. Cuvîntul *vîrv* (<vsl. *vrŭchŭ*) cunoaşte o singură ocurență, (11, r. 27). Această formă apare şi în *Psaltirea Şcheiană* şi în *BB*, alături de formele *vîrf*, *vîrh*. V. Arvinte[38] consideră că prezența acestor forme în textele menționate mai sus demonstrează faptul că trecerea lui *h* la *f* şi la *v* a avut loc în mod independent în cele două mari arii, nordică şi sudică, şi, evident, simultan. Considerăm că o extindere a studiului pe un număr mai mare de texte din aceeaşi perioadă ar putea conduce la formularea unei opinii pertinente referitoare la acest fenomen.

1.2.11. Termenii din familia lexicală a cuvîntului *sfînt* apar avînd la inițială grupul consonantic vsl. *sv-* sau *sf-*. În textele studiate predomină cuvintele care conțin grupul consonantic *sv-* care cunoaşte douăzeci de ocurențe, în timp ce grupul consonantic *sf-* cunoaşte doar nouă ocurențe. Astfel, în textele în discuție, întîlnim forma *svînta* (3, r. 3); (7, r. 3, 5); (8, r. 7), dar şi *sfînta* (4, r. 6, 13, 16); *svănta* (6, r. 9), dar şi *sfănta* (5, r. 18); *svenției* (5, r. 19), dar şi *sfinției* (4, r. 17).

2. Lexicul[39]

2.1. Studiul stratificat al lexicului

2.1.1. Elemente de origine latină

2.1.1.1. *acmu* 'în prezent, în momentul acesta' (<lat. *eccum modo*), în (2, r. 4) „*să-i fié de acmu dreaptă ocină"*; în (8, r. 12): „*să afle de-acmu direaptă ocină*".

2.1.1.2 *acolea* 'acolo, în acel loc' (<lat. *eccum illōc*[40]). Ov. Densusianu consideră că în cuvîntul *acolea* avem de a face cu o schimbare de terminație sub influență slavă[41]. Diferă de *acolo*, prin nuanța exprimată de apropiere mai mare. În textele studiate *acolea* are 20 de ocurențe doar în două dintre documente, spre deosebire de *acolo* care cunoaşte doar 9 ocurențe în patru documente.Astfel, varianta *acolea* apare în (1, r. 9, 10, 11, 13-18); (11, r. 19, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 30-33, 35):

[36] V. DER unde se precizează că originea acestui cuvînt este îndoielnică; cel mai probabil este tătară.

[37] V. ARVINTE ST. L. FAC., p. 67.

[38] ARVINTE ST. L. FAC., p. 67.

[39] În lucrarea de față sînt semnalate acele cuvinte care au o frecvență mai mare în textele studiate, care sînt specifice actelor de danie sau care pot constitui subiectul unor discuții de ordin lexical, astfel încît să poată fi formulate nişte concluzii referitoare la caracteristicile limbii din secolul al XVII-lea, oferite de studiul textelor în discuție.

[40] DAR, propune, fără convingere, **eccum illīc* apud DER, p.19.

[41] DENSUSIANU ISTORIA I, p.163.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

„*şi de acolea*”. Se poate uşor observa că ambele variante, *acolea* şi *acolo,* sînt excesiv folosite, aproape în fiecare rînd, în actele de stabilire a unor hotare.

2.1.1.3. *adecă* ‘cu alte cuvinte, va să zică’ (<lat. *adaeque*); pare să fi aparţinut mai degrabă unui anumit nivel de exprimare; apare în (1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 10, r. 1): „*†Adecă eu*” şi în (4, 8, r. 1): „*†Adecă noi*”.

2.1.1.4. *adevărat***,** ‘autentic, veritabil, conform cu adevărul’, derivat din *adevăr* (<lat. *vērum*[42]), în (8, r. 3): „*scriem şi mărturisim cu ces(t) adevărat zapis al nostru*”; în (10, r. 5): „*scriem şi mărturisim cu acestu adevărat zapis al nostru*”. În textele studiate cuvîntul cunoaşte doar două ocurenţe, dar în documente de acest tip, se constată că apare frecvent în sintagma de tipul : „*acest adevărat zapis*”[43].

2.1.1.5. *bun***,** folosit la pl., *buni*, ‘care are calităţi, cu fire generoasă’ (<lat. *bŏnus*), în: (1, r. 6, 22); (2, r. 11) ; (3, r. 11); (10, r. 20, 25): „*oameni buni*”[44].

2.1.1.6. *codru* ‘pădure’ (<lat. pop. **codrum*, atestat cu forma *codra*[45]), în (7, r. 2): „*am avut doaă poieni aici în codru*”; în (10, r. 11): „*va alége din vatra satu[lu]lui şi din ţ(a)rin(ă) şi din fînaţ şi din codru*”.

2.1.1.7. *credinţă* ‘garanţie, chezăşie, siguranţă, certitudine’ (<lat. **credentia*), în (1, r. 24); (3, r. 12): „*Pre mai mare credinţă şi întăritură*”; în (1, r. 24): „*am făcut de la noi şi această mărturie ca să fie de credinţă svintei mănăstiri*”; în (2, r. 11): „*de credinţă ş-au pus peceţile să să ştie*”; în (2, r. 11): „*pentru mai mari credinţă am pus peceţile şi iscăliturile*”; în (4, r. 20): „*să fie de mai mare credinţă”*. În textele studiate cuvîntul apare de 11 ori în astfel de sintagme care par a fi specifice actelor de danie. O singură dată cuvîntul apare cu forma *credenţi* în (10, r. 26): „*Şi pentru credenţi ne-am pus peceţile şi iscăliturili*”[46].

2.1.1.8. *cumpărătură* ‘cumpărare, obiect cumpărat’, derivat de la *a cumpăra* (<lat. *compărāre*), în (3, r. 6, 7): „*care ni-au fostu noaă cumpărătura de la Cara căpitanul şi le-am dat şi zapisul cel de cumpărătură de la vîndzători*”; în (9, r. 3): „*am vîndut şi am dat a noastră direaptă ocină şi cumpărătură*”; în: (10, r. 8): „*ce iaste cumpără[ră]tură ce au cumpărat părinţii noştri*”. Se observă că în acest ultim exemplu apare şi verbul *a cumpăra,* din aceeaşi familie lexicală.

2.1.1.9 *domn***,** folosit şi la pl., *domni*, (<lat. *Dŏminus*) **1.**‘Titlu oficial al domnitorilor Moldovei’, în (1, r. 3): „*m-au trimis măriia sa, domnu nostru Vasilie vodă*”; (11, r.3): “*facem ştire cu scrisoarea noastră după cuvîntul măriiei sale, domnu nostru Ştefan voievod*”. **2.** ‘Nume dat lui Dumnezeu’, în: (8, r. 16) „*Iară careli să va ispiti a strica a noastră daniie să fie neiertat de Domnul Dumnedzău şi de trii sute şi optusprădzece oteţe ce-au fos(t) Nicheii şi să-i fie sălaşul cu Iuda*”.

2.1.1.10. *dres***,** folosit la plural cu formele: *direse*, *derése* sau *derese*, ‘act, document’, în (1, r. 27): „*Pre mai mare credinţă şi întăritură am făcut de la noi şi această mărturie ca să fie de credinţă svintei mănăstiri pănă-ş vor face şi direse domneşti*”; în (4, r. 20): „*s(ă) aibă a să face şi derése domneşti*”; în (8, r. 21): „*ca să aibă a-şi face călugării şi direse domneşti*”.

---

[42] V. DER, p. 21 unde sînt prezentate şi alte posibile etimologii ale cuvîntului.

[43] V. CAPROŞU DOC. IAŞI II.

[44] V. precizările de la 2.1.1.11. din acest studiu pentru sintagma *oameni buni*.

[45] Etimologia acestui cuvînt pare a fi controversată. Am optat pentru etimologia propusă de DER, p. 223, unde sînt discutate şi alte posibile etimologii ale cuvîntului în discuţie.

[46] V. discuţia despre această variantă la 1.1.5.1. din lucrarea de faţă.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

2.1.1.11. *om,* folosit la pl. *oameni,* '*bărbat, adult, persoană de vază, de seamă*' (<lat., *hŏmo*, pl. *hŏmines*), în (1, r. 6, 22); (2,3, r. 11); (10, r. 20,25); (11, r. 8, 15, 44): „*oameni buni*". Ținînd seama de context şi de faptul că această sintagmă are 12 ocurențe credem că, în textele studiate, pare să aibă mai degrabă sensul de 'persoană de vază, de seamă'.

2.1.1.12. *preot*, folosit la pl. *preuți*, 'persoană oficială care face serviciu divin în biserică ori la alte ceremonii afară din biserică, prezbiter, sacerdot' (<lat. *prĕsbyter*)[47], în (2, r. 11): „*Şi în tocmala noastră au fostu (...)*[48] *şi aiaşti preuți şi oameni buni*".

2.1.1.13. *semn***,** folosit la plural *semne*, 'urmă, indiciu' (<lat. *sĭgnum*), în (1, r. 7): „*să alégem locul împregiurul mînăstirei Gălatei de Sus pre uric ce-au avut de la Pătru vodă în sémne*"; în (1, r. 22): „au purces pre sémnele uricului"; în (11, r. 16): „*am purces pre sémne deasupra mănăstirei*".

2.1.2. Elemente neolatine (italieneşti)

2.1.2.1. *căpitan* 'căpetenie militară, în general; în vechea organizare militară, căpetenie de județ cu atribuții militare, administrative şi polițienești' (it. *capitano*, care a intrat în diverse limbi europene: fr.*capitain,* sp. *capitan,* pg. capitão; ngr.*χαπιτάν* alb., bg. *kapitan*, tc. *kapitan,* srb. *kapetan,* rs. *kapitan*, magh. *kapitány*), în (4, r. 17): "*Isacu, căpitanul de Tutova"*; în (3, r. 7): „*a(u) fostu noaă cumpărătură de la Cara căpitanul"*; în (8, r. 19): „ *acesta zapis s-a făcut dinaintea lui (...) Mătei căpitanul de ținutul Cărligăturii"*; în (6, r. 26): „*această danie s-a făcut dinaintea lui Mătei căpitan"*.

2.1.3. Stratul elementelor de origine slavă

2.1.3.1. *bahnă* 'loc mlăştinos, smîrc, baltă' (<ucr. *bahnó*, polon., rus. *bagnó*, ceh. *bagno)*, în (11, r. 36): „*de acolea tréce peste vale cu nişte poeni de fănați, anume bahna cu lozele"*.

2.1.3.2. *boiar* 'nobil, mare moşier, mare dregător; în veche organizare socială, reprezentant al clasei aristocratice"[49] (<sl. *bolĭarinŭ*), folosit la plural în (3, r. 10): „*am dat denaintea boiarilor celor mari şi denaintea boiarilor al doile şi al treilea*"; în (9, r. 10): „*Şi în tocmala noastră au fostu (...) şi mulți boiari*"; în (10, r. 20): „*Şi într-aceasta tocmal(ă) au fostu (...) şi alți oameni buni, ficiori de boiari"*.

2.1.3.3. *danie* 'donație, pomană, ofrandă', (<sl.*danije*) în (4, r. 6): „*am datu danie la sfînta mănăstire den Dealul Mare*"; apare şi varianta *daanie*, în (4, 3) „*am datu danie la sfînta mănăstire den Dealul Mare*"; în (4, r. 13): „*să fie daanie şi pomană la sfînta mînăstire*". S-a constatat că forma *danie* are10 ocurențe, în textele în discuție, în timp ce forma *daanie* are doar 4 ocurențe.

2.1.3.4. *gloată* 'mulțime de oameni'[50] (<sl.*glota*), în (10, r. 22): „*Cherila vornic de gloat(ă)*".

---

[47] Pentru etimologia, evoluția şi valorile acestui cuvînt v. SCRIBAN p. 1044. De asemenea, despre realizările formale ale conceptului 'preot' v. GAFTON EVOLUȚIA, p. 287- 288.

[48] Punctele de suspensie între paranteze rotunde indică în lucrarea de față omisiuni în exemple, operate pentru economie de spațiu.

[49] Pentru originea boierimii şi o prezentare sintetică a categoriilor de boieri, din Moldova şi Țara Românească, de-a lungul timpului, v. SCRIBAN, p. 184.

[50] V. DER, p. 370, unde este menționat şi sensul de *'Poliție locală trupe de infanterie formate din țărani fără pregătire militară specială, a căror recrutare era decretată în cazuri de urgență'*.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

2.1.3.5. *jărtăvnic* 'masă din altar pe care se pregătesc sfintele daruri; jertfelnic' (<vsl. *žrŭtvĭnicŭ*), în (10, r. 16): „*aceasta parte de moşie a noastră (...) o am dat la sfînta mănăstiri din Dealul Mare (...) ca să ne pomenim la sfîntul şi dumnădzăescul jărtăvnic*"[51].

2.1.3.6. *jelob*, folosit la plural, 'reclamant, solicitant'. Este derivat de la *jalobă*[52] (<sl. *zălība*) şi apare o singură dată, în (11, r. 10): „*Şi am mărsu (...) şi jelobii de acolo*".

2.1.3.7. *a milui***,** derivat de la *milă* (<sl. *milŭ*), 'a da de pomană', în (3, r. 2): „*am miluit la svînta mănăstire*"; în (3, r. 9): *„cîndu am dat şi am miluit am dat denaintea boiarilor celor mari*".

2.1.3.8. *miluire***,** face parte din aceeaşi familie lexicală ca şi substantivul *milă*, 'pomană, ofrandă', în (8, r. 12): „*ca să fie de la noi daanie şi miluire*"; în (8, r. 15): „*careli să va ispiti a strica a noastră daniie şi miluire*"; în (11, 5): „*domnu nostru Ştefan voievod ce ne-au trimis să alegem hotarul svintei mănăstiri Hlincei pre direasă ce au avut de daanie şi de miluire de la Barnoschie voievod*".

2.1.3.9. *ocină* 'moşie, avere care constă din pămînt, proprietate' (<vsl.*otičina*), în (4, r. 4): „*am datu daanie a noastră dereaptă ocină*" (4, r. 4); în (7. r. 7), (8. r. 12), (9. r. 3): „*direaptă ocină*".

2.1.3.10. *oteţ,* folosit numai la plural, 'Părinte al Bisericii', (<sl. *otĭcĭ*), în (6, r. 24): „*cine va scorni gălceava din ruda nostră pentru acea danie să fiie treclet şi proclet şi afurisit de trei sute şi optuspredzeci oteţii*"; în (8, r. 17): „*careli să va ispiti a strica a noastră daniie (...)să fie neiertat de Domnul Dumnedzău şi de trii sute şi optusprădzece oteţe ce-au fos(t) Nicheii*". Se observă că în aceste exemple sunt folosite două forme de plural: *oteţi* şi *oteţe*, care ar putea constitui o problemă de grafie.

2.1.3.11. *postelnic* 'boier mare în veche organizare, membru al sfatului domnesc', (<sl. *postelĭnikŭ*), în (4, r. 7): „*carea iaste pomană dumisale lui Iani postelnicul*". Cuvîntul are 4 ocurenţe şi apare cu referire la aceeaşi persoană, în structuri asemănătoare cu cea din exemplul de mai sus.

2.1.3.12. *proclet* 'blestemat, afurisit', (<sl. *prokletŭ*), în (6, r. 23): „*cine va scorni gălceava din ruda nostră pentru acea danie să fiie treclet şi proclet şi afurisit de trei sute şi optuspredzeci oteţii*".

2.1.3.13. *rediu*, 'pădurice, crîng', (sl. *rĕdiu*), în (1, r. 11, 14): „*în marginea readiului*"; în (11, r. 26): „*în marginea readiului*".

2.1.3.14. *sfinţie* (în forma articulată şi urmată de un adjectiv posesiv) 'epitet sau titlu de respect care se dă clericilor'. În textele studiate se întîlneşte fie varianta „*svenţia*", în (5, r. 19): „*aiast tocmală şi danie s-a făcut dinainte svenţiei sale mitropolitului Savei*", fie varianta „*sfinţia*", în (4, r. 17): „*cu ştirea sfinţiei Sale Savei mitropolitul*". În exemplu: „*hramul Sfinţii Sali Maicei Preacestei*" (10, r. 13) este ilustrată o situaţie rară, cînd epitetul poate fi acordat sfinţilor, Maicii Domnului sau lui Dumnezeu.

2.1.3.15. *sfînt***,** folosit mai frecvent la feminin, *sfîntă***,** 'divin, sacru'(<sl. svęta), în varianta *svănta*: „*svănta mănăstire*" (6, r. 9, 18, 20); în varianta *svînta*: „*svînta mănăstire*" (3, r. 3); (7, r. 3, 5); în varianta *sfînta*: „*sfînta mănăstire"* (4, r. 6, 13, 16);

[51] Cuvîntul *jărtăvnic* are o mare frecvenţă în textele bisericeşti, slave şi româneşti, şi, de aceea, putem presupune că rostirea şi scrierea cuvintelor care fac parte din aceeaşi familie lexicală cu acesta au stat permanent sub influenţa modelelor slavone. Aşa se explică şi menţinerea în textele din epocă a grupului *-rtv-*, neobişnuit în română, care mai apoi a ajuns la *-rtf-*. Cuvîntul şi-a menţinut trăsătura sa religioasă, chiar şi astăzi, folosit în texte laice.

[52] Variantă moldovenească pentru *jalbă*.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

(10, r. 12); în varianta *sfănt*: „*sfănta mănăstire"*. În textele studiate se observă că acest cuvînt este folosit ca adjectiv şi indiferent de varianta preferată de scriptor este întîlnit în sintagme de tipul „*sfînta mănăstire*", probabil pentru că specificul documentului impunea acest lucru[53].

2.1.3.16. *tocmală* 'învoială, înţelegere, acord', derivat din *a tocmi* (<sl. *tŭkŭmiti*) în (2, r. 5): „*Şi în tocmala noastră au fostu egumenul de Bărnova*"; în (9, r. 8): *Şi în tocmala noastră au fostu dumnealui Răcoviţ Cehan*" în (10, r. 18): „*Şi într-aceasta tocmal(ă) au fostu sfinţiia sa, alesul Ghedion arhiepiscop i Mitropolit Suceavschii*".

2.1.3.17. *treclet* 'blestemat de trei ori', (<sl., cf. bg. *triklet*, rus. *trikljatyj*), în (6, r. 23): „*cine va scorni gălceava din ruda nostră pentru acea danie să fiie treclet şi proclet şi afurisit de trei sute şi optuspredzeci oteţii*".

2.1.3.18. *vornic* 'nume pentru diverşi demnitari, reprezentant al puterii de stat în administraţia oraşelor'[54] (<sl. *dvorĭnikŭ*), în (8, r. 19): „*Şi acesta zapis s-au făcut denaintea lui Corlat uricariul (...) şi vornicul Alexa*"; în (10, r. 21, 22): „*Şi într-aceasta tocmal(ă) au fostu (...)şi Alecsea Arapul, vornicul (...) şi Cherila vornic de gloat(ă)*". Este întîlnită şi varianta dvornic o singură dată în (11, r. 1): „*Rugină dvornic glotnii*".

2.1.3.19. *zapis* 'document, înscris', (<sl. *zapisŭ*), în (2, r. 2): „*scriem şi mărturisim cu acestu zapis al nostru*"; în (3, r. 7): „*am dat şi zapisul cel de cumpărătură*"; în (8, r. 3): „*scriem şi mărturisim cu ces(t) adevărat zapis al nostru*". Cuvîntul are 14 ocurenţe în cele unsprezece texte studiate şi apare, de obicei, în sintagme de tipul celor exemplificate, probabil, pentru că specificul actelor de danie din secolul al XVII-lea impunea acest lucru.

2.1.4. Stratul elementelor de origine grecească

2.1.4.1 *logofăt* **1.** 'mare dregător, membru al sfatului domnesc, care conducea cancelaria domnească' şi **2.** 'scriitor de cancelarie, pisar', (<mgr. λογοθέτης), în (1, r. 1): „† *Adecă eu, Răcoviţă Cehan, logofăt al doile"*; cu varianta *logofet* în (9, r. 9): „*au fostu dumnealui Răcoviţ Cehan, marele logofet*".

2.1.4.2. *mărturie* 'declaraţie, dovadă, probă, semn' (<gr. μαρτυρία), în (1, r.25): „*Pre mai mare credinţă şi întăritură am făcut de la noi şi această mărturie*". În textele în discuţie cuvîntul apare doar o singură dată cu sensul precizat mai sus, dar, studiind şi *Documentele privitoare la istoria oraşului Iaşi* editate de I. Caproşu, se poate constata că acest cuvînt este frecvent întîlnit şi cu sensul de 'martor'.

2.1.4.3. *a mărturisi* 'a recunoaşte, a atesta, a depune mărturie' (<gr. μαρτυρίω, în parte prin intermediul sl. *marturisati*), în (4, r. 11); (5, r. 3); (6, r. 5): „*scriem şi mărturisim cu cestu zapis al nostru"*. În textele studiate forma *mărturisim* are 9 ocurenţe, dar se întîlnesc şi formele *am mărturisit* (3, r. 11) sau *mărturisescu* (7, r.1) cu cîte o singură ocurenţă.

2.1.4.4. *mitropolit* 'rang în ierarhia Bisericii Ortodoxe, inferior patriarhului şi superior episcopului; persoană care deţine acest rang', (<mgr. μητροπολίτης), în (4, 17): "*că am dat acéste moşii ce scriem mai sus la acea sfîntă mîn(ă)stire au fostu şi cu ştirea sfinţiei Sale Savei mitropolitul*"; în (10,19): „*într-aceasta tocmal(ă) au fostu sfinţiia sa, alesul Ghedion arhiepiscop i Mitropolit Suceavschii*".

[53] Folosirea sintagmei „*sfînta mănăstire*" şi nu doar a cuvîntului *mănăstire* poate fi şi o reflectare a evlaviei celor care făceau danii mănăstirilor.

[54] Cu acest sens este atestat şi în CAPROŞU DOC. IAŞI II, p. 757. Pentru alte sensuri ale cuvîntului, care nu apar în textele studiate, v. DER, p. 843.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

2.1.4.5. *pitar* 'boier, membru al Divanului, însărcinat cu brutăria Palatului şi cu intendenţa armatei, mai tîrziu şi cu trăsurile domnului, brutar' (<mgr. πίτα[55]), în (6, r. 25): „*această danie s-au făcut dinainte mitropolitului Savei, şi Andocăi biv pitar"*. Mai frecvent apare în textele studiate cu varianta *pitariul:* „*Adecă eu, Ştefan pitariul*", în (9, r. 1); „*Şi în tocmala noastră au fostu (...)şi dumnealui Andronic, pitariul*", în (9, r. 10).

2.1.4.6 *suflet,* folosit şi la plural, *suflete,* 'substanţă spirituală de sine stătătoare, independentă de corp, de origine divină şi nemuritoare, care dă omului viaţă' (<gr. ψυχή, lat. *anima),* în: „*pentru sufletul părinţilor noştri*" (3, r. 4), (7, r. 6); „*pentru sufletul moşu nostru*" (4, r. 7); „*o am dat eu, Todosiie, direptu sufletul moşilor miei şi a părinţilo*r" (5, r. 11); „*pentru sufletul moşilor noştri şi ai părinţilor noştri*" (6, r. 21); „*pentru sufletul părinţilor noştri şi pentru sufletul nostru"* (8, r. 13, 14). La plural, cuvîntul apare în: „*pentru sufletele a părinţilor noştri"* (4, r. 14); „*pentru sufleteli noastre şi a ficiorilor noştri*" (10, r. 15) . În aceste sintagme sensul este 'pomană, în amintirea morţilor; partea de avere lăsată de defunct pentru pomenirea sufletului lui'[56].

2.1.5. Stratul elementelor de origine maghiară

2.1.5.1. *hotar* **1.** 'limită, margine'şi, în (9, r. 4): „*hotarul împregiurul mănăstirei Gălatei de Sus"* (1, r. 20); „*iară hotarul satului tréce şi în ţinutul Vasluiului"*. **2.** 'proprietate, teren delimitat', (mag.<hotár), în (11, r. 6): „*domnu nostru Ştefan voievod ce ne-au trimis să alegem hotarul svintei mănăstiri Hlincei"* (11, r. 4); „*o bucată de loc din hotarul tîrgului Iaşilor"*; în: (11, r. 38). „*Atîta iaste tot hotarul mănăstirei Hlincei ales despre satul Hlincea şi despre Ciurbeşti şi într-aiastă bucată de loc s-au venit şi neşte mori*" .

II.1.5.2. *uricar* 'scriitor de documente, pisar', derivat din uric (<mag. ö*rök*)[57], în (6, r. 26): „*Şi această danie s-au făcut dinainte (...) lui Corlat uricar*". Cuvîntul are patru ocurenţe, dar de trei ori apare, în unele dintre textele studiate, varianta *uricariul*. Apare astfel în (1, r. 29): „(...) *eu, Vasilie Corlat la uricariul am scris să s(e) ştie*".

2.1.6. Stratul elementelor de origine turcească

2.1.6.1. *agă* 'dregător'[58] (<tc. *aga*). În textele studiate apare cu forma *agăi*, în (7, r. 1): „*Adecă eu, Măriuţa, sora lui Păladie agăi*".

2.1.7. Elemente a căror etimologie este nesigură

2.1.7.1. *ficior***,** folosit mai frecvent la pl., **1.** 'copil', în (10, r. 2): „*cu ficiorii noştri, anume, Costantin şi Dumitraşcu şi Irina şi cu Ştefăniia*". **2.** 'fiu, băiat'[59], în (10, r. 20): „*ficiori de boiari*", în (2, r. 9): „*Ursul, ficiorul Bugăi*".

2.1.7.2. *a se gîlcevi* 'a se certa' derivat de la *gîlceavă* (<sl. *glŭkŭ*)[60]. Verbul apare o singură dată în: (5, r. 17): „*Iară di să va afla cineva din sămănţa noastră să n-aibă trebă a să gălcevi cu sfănta mănăstire*".

[55] Pentru etimologia acestui cuvînt am optat pentru varianta din Ciorănescu, DER, p. 605, unde se precizează că este derivat al cuvîntului *pită*. În SCRIBAN p. 984, se consideră că acest cuvînt ar putea fi un derivat al cuvîntului *pită,* dar se propune şi o altă variantă a originii cuvîntului, şi anume vsl. *pitarĭ.*

[56] V. SCRIBAN, p.1262 pentru alte sensuri ale cuvîntului.

[57] V. DER, p. 820.

[58] Acest sens este atestat în CAPROŞU DOC. IAŞI II, p. 733. Pentru alte sensuri ale acestui cuvînt v. DER, p. 25 şi SCRIBAN, p. 79.

[59] Pentru alte sensuri ale termenului, în alte contexte, v. GAFTON EVOLUŢIA, p. 258, 310.

[60] Etimonul este incert. V. DER, p. 366.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

2.1.7.3. *moş*[61]**,** folosit mai mult la plural**,** 'predecesorul unei familii, strămoş, bunic', în (4, r. 15): „*precum au ţinut şi moşii noştri*"; în (5, r. 11): „*o am dat eu, Todosiie, direptu sufletul moşilor miei*"; în (6, r. 21): *am dat noi la svănta mănăstă(re) care mai sus scrie pentru sufletul moşilor noştri*".

2.1.7.4. *moşie*, derivat de la cuvîntul *moşie*, 'moştenire', în (4, r. 4): „*să-i fié de acmu draptă ocină şi moşié în veci de veci*"; în (4, r. 15): „*am datu daanie a noastră dereapta ocină şi moşie de la moşii noştri*". În textele studiate cuvîntul *moşie* cunoaşte 8 ocurenţe.

2.1.7.5. *movilă*[62], 'mică ridicătură de pămînt sau de pietre, făcută de om pentru a servi ca semn de hotar', în (1, r. 16): „*şi de acolea spre Drumul Scăuialelor dinspre în sus la alt stîlpu într-o movilă*"; în (11, r. 26): „ *şi am purces (...) de la acea piiatră pre marginea readiului într-o movilă*".

2.2.0. Cuvinte cu sens diferit de cel actual

2.2.1. *cocon* 'copil, fiu'[63], folosit la plural, în „*Adecă eu, Ştefan pitariul, şi cu fămeia mea, Aniţa, şi cu cuconii noştri, Solomon şi Toderaşco şi Alexandru*" (9, r. 1). Deşi în textele studiate cuvîntul are o singură ocurenţă, acesta era des întîlnit în textele din secolul al XVI-lea şi cel următor[64].

2.2.2. *sămănţă* **1.** 'urmaş, descendent' (<lat. **sementia*), în (5, r. 17): „*di să va afla cineva din sămănţa noastră*"; **2.** 'neam, familie', apare cu varianta *sămănţia,* în 5, r. 12).: „*O am dat eu (...) direptu sufletul moşilor miei şi al părinţilor şi a toată sămănţia me*".

2.2.3. *dereptu*[65] 'pentru', în (9, r. 7): „*o am vîndut dumisali, dereptu cinci sute şi cincidzeci lei toţi gata şi mi i-au dat dumnealui banii deplin"*. Apare şi cu varianta *dreptu,* cu acelaşi sens, în (2, r. 3): „*am vănduto vié în Cetăţuia (...) dreptu patrudzeci de galibini*".

2.2.4. *dereaptă* 'adevărată', în (4, r. 4): „*cum am datu daanie a noastră dereapta ocină şi moşie*". Cu acelaşi sens apare şi în varianta *direaptă*, în (7, r. 7): „*sa să fie direaptă ocină şi moşie*"; în (8, r. 12): „*ca să afle de-acmu direaptă ocină*".

2.2.5. *direpț(u)* **1.** 'pentru', în (5, r. 10): „*direptu sufletul moşilor miei şi al părinţilor şi a toată sămănţia me"*. **2.** 'direct', în (1, r. 8),„*de la capul iazului direpț la deal*"; (1, r. 11): „*de acolea direptu la r[r]eadiu preste Valea Ţigancei*"; (11, r. 17): „*din drumul cel mare ce marge la Bărnova direpț la vale*".

3. Concluzii

3.1. Actele studiate sunt alcătuite după anumite tipare, dovedind cunoaşterea de către autorii lor a unor formule prestabilite, evidenţiate pe parcursul lucrării ori de cîte ori s-a ivit ocazia.

3.2. Diferenţiaţi atît ca poziţie socială, cît şi ca instrucţie (mari dregători, înalte feţe bisericeşti, logofeţi de cancelarii domneşti, preoţi, etc.), autorii acestor texte manifestă exigenţe diferite, mai mari sau mai mici, faţă de normele exprimării scrise

[61] Pentru argumente în favoarea opiniei că originea acestui cuvînt este suspectă v. DER, p. 523. Tot acolo sînt sintetizate argumentele care susţin originea autohtonă a cuvîntului.

[62] Originea acestui cuvînt pare a fi îndoielnică. Coincide cu sl. *mogyla*, dar s-a demonstrat că e cuvînt străin în slavonă. Vezi, în acest sens, DER, p. 525, unde se consideră că, mai probabil, e vorba de un cuvînt romînesc de natură expresivă.

[63] Pentru alte sensuri ale cuvîntului v. DENSUSIANU ISTORIA II, p. 272 şi SCRIBAN, p. 311.

[64] V. GAFTON EVOLUŢIA, p. 312, 326, ARVINTE ST. L. FAC., p. 97, CAPROŞU DOC. IAŞI II, p. 333, 378, 387, 424, 429.

[65] Pentru alte sensuri ale prepoziţiei *dereptu* v. GAFTON EVOLUŢIA, p. 151.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

pe care şi le-au însuşit. În actele scrise de cei cu o instrucţie modestă se observă adeseori o imperfectă stăpînire a deprinderilor ortografice; alteori este vizibilă o reflectare a unor trăsături lingvistice personale/locale, pe care nu le regăsim în textele literare elaborate.

3. 3. *Fenomene caracteristice limbii din textele studiate*

3.3.1. *Nivelul fonetic*

3.3.1.1 Se constată o creştere a numărului de exemple cu *e* medial aton trecut la *i*: *ficiorul* (8, r. 1, 2); (10, r. 1, 25) sau *ficiorilor* (10, r. 15).

3.3.1.2. Se respectă norma tradiţională, în general, în ceea ce priveşte redarea în scris a consoanelor *s*, *dz*, *z*, *ţ*.

3.3.1.3. Se observă un amestec de forme velarizate şi nevelarizate, fenomen întîlnit, de altfel, şi în alte scrieri, mai ales în cele de la sfîrşitul secolului al XVII-lea.

3.3.1.4. Cresc ocurenţele vocalelor velare nerotunjite *ă* şi *î,* atît în graiurile populare, cît şi în limba literară, ca urmare a velarizării.

3.3.1.5. *-H* trece la *-v* în *vătav* sau *vîrv*.

3.3.1.6. Exista în uz forma *pănă,* mai apropiată de etimon.

3.3.1.7. În norma moldovenească sînt prezente africatele *dz* şi *ğ*.

3.3.1.8. Se menţine *u* în grafie, (poate, uneori, şi în rostire).

3.3.2. *Nivelul lexical*

3.3.2.1. În denumirea unor funcţii administrative se utilizează cu predominanţă termenii de origine slavă, iar în denumirea unor ranguri bisericeşti se utilizează cu predominanţă termenii de origine greacă.

3.3.2.2. Există unii termeni cu origine necunoscută (*ficior*, *moş, moşie*, *movilă*, *a se gîlcevi*).

Prin trăsăturile lingvistice ce au fost identificate în actele studiate, credem că textele neliterare prezintă o importanţă reală pentru studiul limbii. Fiind originale, aceste texte reflectă cu mai multă fidelitate sintaxa limbii vorbite, decît textele literare. De asemenea, o extindere a studiului lingvistic pe un număr mai mare de astfel de texte ar putea oferi noi informaţii în domeniul istoriei limbii.

Comentarii

1. Studiul de faţă a fost realizat asupra a 11 acte din perioada 1648-1687, dintre care nouă sunt acte de danii făcute mănăstirilor Cetăţuia şi Dealul Mare, iar două sunt referitoare la hotarele mănăstirilor Galata şi Hlincea. Actele fac parte din Arhivele Metohului Sfîntului Mormînt din Constantinopol şi au ajuns acolo după secularizarea averilor mănăstireşti din Principatele Unite din 17/29 decembrie 1863. Această arhivă a fost cercetată pentru prima dată de un român, diaconul Paul Mihailovici, în anul 1934. El a publicat în acelaşi an grupajul de rezumate cu titlul *Regestele actelor moldoveneşti din Arhiva de la Constantinopol a Sfîntului Mormînt*. Din acelaşi fond a mai publicat apoi *Documentele moldoveneşti găsite la Constantinopol (1462 – 1755)* în "Cercetări istorice", anul VIII – IX, nr.3, 1934, p. 2 -63 ş.a. O parte din arhivă, după informaţiile profesorului I. Caproşu, a ajuns în colecţia particulară Zaimis, din Grecia. Actele care au stat la baza studiului de faţă au fost cumpărate de mănăstirea Sf. Trei Ierarhi din Iaşi de la un român care le-a găsit Olanda, în urmă cu doi ani. Altele, probabil, ca şi acestea, au ajuns în mîini particulare şi aşteaptă redarea lor cercetătorilor interesaţi.

2. Cele 11 acte sunt redactate în limba română, fiind scrise de uricari de cancelarie, de dieci şi logofeţi – toţi profesionişti ai scrisului, de unii boieri sau slujbaşi domneşti , de slujitori ai bisericii (preoţi, călugări) şi de orăşeni de diferite categorii profesionale. În aceste condiţii este firească prezenţa unor particularităţi de

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

limbă, mai ales de ordin fonetic şi lexical, ce conferă scrisului suficientă varietate ca să fie interesant pentru realizarea unui studiu lingvistic.

3. Textele actelor sînt publicate în ordine strict cronologică, după modelul *Documentelor privitoare la istoria oraşului Iaşi*, II, editate de I. Caproşu, adică după următorul plan: numărul de ordine, data, localitatea, textul propriu-zis. În legătură cu aceste elemente componente se impun cîteva precizări. Numărul de ordine, exprimat prin cifre arabe, indică succesiunea textelor în ordine cronologică: 1-11. Indicaţia cronologică cuprinde anul, luna şi ziua scrierii textului. Pentru datele consemnate în anii de la facerea lumii, s-au scăzut 5508 sau 5509 din cifra văleatului (5508 pentru intervalul 1 ianuarie – 31 august, respectiv 5509 pentru văleatul 1 septembrie – 31 decembrie). Textul nr. 4 nu are precizat văleatul, dar ordinea cronologică a acestuia a fost stabilită pe baza numărului pe care-l are notat pe pagina alăturată textului propriu-zis.

4. În transcrierea textelor s-a urmărit, în primul rînd, necesitatea redării cu fidelitate a unor texte aparţinînd altui secol, în vederea studierii lor sub aspect lingvistic, la nivel fonetic şi lexical. Urmărind surprinderea şi păstrarea cît mai fidelă a limbii textului, am încercat să redăm ca atare a toate elementele caracteristice normei lingvistice a celor unsprezece texte, indiferent de situaţia actuală. Fără a ignora grafia textelor, ne-am sprijinit pe o bază întemeiată pe argumentele oferite de istoria limbii române, ţinînd seama de caracteristicile sale evolutive, precum şi de fenomenele lingvistice care pot interveni în procesul formării normei literare.

5. Principiile transcrierii ce au fost respectate sunt prezentate mai jos.

6. Semnele de punctuaţie folosite în transcriere sunt cele cerute de conţinutul textelor şi conforme cu normele actuale de punctuaţie, întrucît în texte nu apar semne de punctuaţie avînd rolurile care se acordă astăzi acestora.

7. Slovele suprascrise au fost trecute în rînd, fără a se semnala acest lucru în transcriere. Nu s-au notat semne precum accentele, spiritele, chendima, deoarece ele nu prezintă interes din perspectiva studiului de faţă.

8. Întregirea prescurtărilor a fost marcată prin paranteze rotunde numai acolo unde s-a putut asuma o astfel de intervenţie; pentru restabilirea textului omis sau ilizibil au fost folosite parantezele unghiulare (< >) însoţite de note, iar pentru marcarea textului de prisos s-au utilizat parantezele drepte ([ ]).

9. Au fost păstrate vocalele duble, cazuri precum *daanie* (4, r. 3), (11, r. 3) fiind redate ca atare. S-au înregistrat extrem de puţine cazuri de acest fel.

10. Principiul simbolic al ortografiei a fost respectat în limite rezonabile, conform normelor actuale. S-au redat cu majusculă toate elementele considerate a fi onomastice, toponime, hidronime. Numele divinităţii a fost redat cu majusculă.

Transcrierea actelor

I. 1648 (7156) august 5, Iaşi

† Adecă eu, Răcoviţă Cehan, logofăt al doile, dau ştire cu ceastă scrisoare a noastră cum m-au trimis măriia sa, domnu nostru Vasilie vodă, ca să socotim şi să alégem locul împregiurul mînăstirei Gălatei de Sus pre uric ce-au avut de la Pătru vodă în sémne. Şi am mărsu acolo şi am strănsu mulţi oameni buni şi bătrîni carii s-au aflat de-au ştiut acel locu în sémne şi am purces pre sémnele uricului de la capul iazului direpţ la deal într-un stîlpu din gios de temeliia unde au fost întăiu să facă Pătru vodă acolea mănăstirea, şi de acolea preste Valea Fîntînei ceii de piiatră într-altu stîlpu, şi de acolea direptu la r[r]eadiu preste Valea Ţigancei într-alt stîlpu lăngă drumul ce vine despre Hlincea, şi de acolea într-alt stîlpu în marginea readiului, şi de acolea în capul readiului din sus altu stîlpu, şi de acolea spre Drumul Scăuialelor dinspre în sus la alt stîlpu într-o movilă, şi de acolea prin Miroslava spre ţermurele Bahluiului la o selişte şi cu lozele, şi de acolea în gios spre

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

ţermurele Bahluiului păn-în capul iazului unde s-au început dintâiu. Atîta iaste hotarul împregiurul mănăstirei Gălatei de Sus în sémne pre uric cea arăta de la Pătru vodă.

Pentr-acéa şi noi cum am aflat mai cu dereptul cu oameni buni pre sémnele uricului am pus stălpi de piiatră.

Pre mai mare credinţă şi întăritură am făcut de la noi şi această mărturie ca să fie de credinţă svintei mănăstiri până-ş vor face şi direse domneşti.

Şi singur cu măna mea am iscălit şi mi-am pus şi pecétea mea şi eu Vasilie Corlat la uricariul am scris să s<e>ştie.

U ias l(ea)t(o) 7156 <1648> av(gust) 5
Racoviţă Cehan, logofăt
Vasilie Corlat, uricar

Preclucihom vă tog hotar

II. 1656 (7164) aprilie 14, Iaşi

† Adecă eu, Măcarie şi cu frate-mieu Ştefan, ficiorii lui Dumitraşco, scriem şi mărturisim cu acestu zapis al nostru cum am vându o vié în Cetăţuia, anume lui Todor, călugărului, dreptu patrudzeci de galibini lui să-i fié de acmu draptă ocină şi moşié în veci de veci.

Şi în tocmala noastră au fostu egumenul de Bărnova, anume: Luca şi Melintie ţîrcovnicul, Ionaşcu vătavul, şi Andonié blănarul, şi Ionaşcu Boghis, şi Costantin, feciorul lui Coste, şi Pănteleiu şătrărerul, şi Esco vătavul, şi Bărcan de acole, şi Ursul ficiorul Bugăi, şi Gheoghie Simanul, şi Scripţul călugărul, şi aiaşti preuţi şi oameni buni ce scriu mai sus.

<...>[66] mai de credinţă ş-au pus pecéţile să să ştie.

† Gligorie Ruşăţ

Pecete lui Esco	† Pecete lui Costantin	Pecete lui Pănţelei
Pecete lui Ionaşco	† Ionaş(cu)	Pecete Melinte
Pecete Luca	Pecete lui Andonie	
Bărcan	Ursu	Scripţul Morghie

U ias let ve let 7164 <1656> aprili 14

III. 1659 (7167) martie 15, Iaşi

† Adecă eu, Gavril Pălădie, vel sulgear, i Toader Păladie jitnicear, scriem şi mărturisim cu cestu zapis al nostru cum am dat şi am miluit la svînta mănăstire din codrii Iaşilor din Dealul Mare, unde iaste hramul Sventi Neculai, pentru sufletul părinţilor, un loc de prisacă cu pomăt, şi o poiană ce să cheam<ă>Cojocorița şi un vad de moară ce iaste pre uşiţa care ni-au fostu noaă cumpărătura de la Cara căpitanul; şi le-am dat şi zapisul cel de cumpărătură de la vîndzători.

Pentru acéa ca să aibă a-şi face şi ispisoc precum mai sus scriem şi cîndu am dat şi am miluit am dat denaintea boiarilor celor mari, şi denaintea boiarilor al doile şi al treile şi denaintea a mulţi oameni buni.

De aiasta am scris şi am mărturisit ca să s<e>ştie.

Şi pentru mai mari credinţă am pus pecéţile şi iscăliturile.

Vă leat 7167 <1659> martie 15
Az Gavril Păladi vel slugear iscal
Az Toader Păladi iscal

[66] Neclar.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

IV. Nedatat

† Adecă noi, nepoatele lui Nechifor, anume Sofroniia şi cu Odochiia, şi Măriia Drohuşoae şi Tudora, fetéle Soloncăi, şi a Porumbiţii, şi a Bunii, noi singure mărturisim cu cest zapis al nostru cum am datu daanie a noastră dereapta ocină şi moşie de la moşii noştri o ocină ce să cheamă Pietroasa de la Budeşti, partea moşu nostru, a lui Nechifor, o am datu danie la sfînta mănăstire den Dealul Mare carea iaste pomană dumisale lui Iani postelnicul. Datu-o-am pentru sufletul moşu nostru carei mai sus scrie şi pentru sufletele a părinţilor noştri cu tot vănitul ce va fi pre partea noastră.

Aşijderea noi, eu Nastasie şi Vasilica,şi Tudosiie, şi Ştefăniie, careli sinitem nepoate lui Dragoş, scriem şi mărturisim într-acest zapis cum am dat şi noi partea moşu nostru, a lui Dragoş, cătă s-au ales partea noastră.

Aşijderea, la Pietroasa iarăşi să fie daanie şi pomană la sfînta mînăstire, carea mai sus scriem, pentru sufletul moşu nostru şi a părinţilor noştri cu tot venitul ce va fi, precum au ţinut şi moşii noştri.

Şi că am dat acéste moşii ce scriem mai sus la acea sfîntă mîn<ă>stire au fostu şi cu ştirea sfinţiei Sale Savei mitropolitul, şi au fostu dumnealui Isacu căpitanul de Tutova, şi Toader Coşescul, şi Vasilie, şi Tudosiei şi mulţi oameni buni .

Şi pentru credinţa noi toţi ne-am pus peceţile şi am iscălit şi pe acest zapis al nostru ca-s<ă>aibă a să face şi derése domneşti pre acéste părţi de ocin<a>, să fie de mai mare credinţă, iară dé s-or rădica cineva dén ruda noastră dé noi să-şi întrébé.

Az Toader Coşescul
Vasilca
Isacu
Tudosie

V. 1662 (7170) martie 9, Iaşi

† Adecă eu, Todosiia, fata lui Arion, nepoata lui Dragoşe, şi eu, Sofroniie, şi Dochiie, nepo(a)tele Fiecăi, moşă nostră Fiicăe, scriem şi mărturisim cu cestu zapis al nostru cum noi, de bunăvoia nostră, de nime silite, nici nevoite, ce de-a nostră bună voia a nostră, am dat şi am dăruit parte nostră din sat din Budeştii ce sintu în ţinutul Cărligăturii, o am dat sventei mănăstiri care să cheamă Delul Mare, Născare Precistei, ce o au făcut Iane postăl<nicul>. O amu dat eu, Todosie, nepota lui Dragoşe, şi cu Sofroniie, şi Dosiie, nepotele Fiecăi, o am dat eu, Todosiie, direptu sufletul moşilor miei, şi al părinţilor, şi a toată sămănţia me.

Şi noi, nepoatele Fiicăi, iaarăşi o am dăruit sventei mănăstire care mai sus scrie, ca să fie pomană sventei mănăstire şi al podrejii noastre, însă din parte de sus, a noastre parte Costoghesilor. Iară di să va afla cineva din sămănţa noastră, să n-aibă trebă a să gălcevi cu sfănta mănăstire şi să- şi întrebe cu noi.

Şi aiast tocmală şi danie s-a făcut dinainte sventiei sale mitropolitului Savei, şi a lui Vasilie ot Stongaci, şi al lui Vrabie, şi a lui Vas(i)lie ca şi [ca şi] alţi mulţi oameni buni să <să> ştie.

U ias 7170 <1662> martie 9

Az Todosiia
Az Sofroniie
Az Dochiie

VI. 1662 (7170) martie 16, Iaşi

† Adecă eu, Sofroniie, fata Soloncăi, nepoata Antimiei şi a Ilei, şi rudele ei: Dumitraşco, sororile lui, Dochiie şi Tudora, ficiorii Porumbiţei, şi Măriie, fata Bunei, şi Ursu, feciorul Măgdălinei, toţi nepoţii lui Trifan şi a Făicăi, şi a Ilei cu Antimiie, strenepoţii lui Nechifor, scriem şi mărturisim cu cestu zapis al nostru cum noi de bunăvoia nostră, de nime siliţi, nice nevoiţi,

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

vădzăndu noi de alţi răzeşi ai noştri dîndu danie de nişte părţi de ocină din sat din Budeşti ce sintu în ţinutul Cărligăturei la svănta mănăstire la Delul Mare la Născătore Preci(s)tei ce o au făcut Iani postelnicul, dat-am şi noi, carii mai sus scrie, feciorii Porumbiţei, nepoţii lui Trifan.

Am dat danie la svînta mănăstire care mai sus scrie doao părăţi din parte de sus, parte lui Trifan şi a Porumbiţii, care părţi au fostu văndute lui Bărnoschie vodă şi noi ne-am pîrît cu Mirăuţe şi cele au fostu rănduite aceli părţi ce mai sus scrie înaintea lui Istratie Dabije voevoda şi le-au întorsu baniie înapoi şi le-au dat acele doao părţi ce mai sus scrie danie la svănta mănăstire.

Aşijdere, am mai dat şi a treia parte, parte moşe noastru, fiecăreia iarăşi din parte de sus, am dat noi la svănta mănăstă(re) care mai sus scrie pentru sufletul moşilor noştri şi ai părinţilor noştri.

Şi cine va scorni gălceava din ruda nostră pentru acea danie să fiie treclet şi proclet şi afurisit de trei sute şi optuspredzeci oteţii.

Şi aestă danie s-au făcut dinainte mitropolitului Savei, şi Andocăi biv pitar, şi a lui Corlat uricar, şi al lui Mătei căpitan, şi a Once şi a lui Ihnat ot Mogoşeşti.

Şi mai pre mai mare credinţă ne-am pus şi degetili şi eu Simion am scris să s<e>ştie.

Pis u<ias>

V<ă>l(eat) 7170 <1662> martie 16

† Sofroniia Dochia, † Mărica Todora

VII. 1662 (7170) iunie 1, Iaşi

† Adecă eu, Măriuţa, sora lui Păladie agăi, scriu şi mărturisescu cu cestu zapis al mieu cum am avut doaă poieni aici în codru. O poiană au dat-o frate-mieu Gavrilaşcu şi frate-miu Toderaşco la svînta mănăstire ce iaste la Dealul Mare, iar eu vădzin<d>[67] c-au dat dumnealor am dat şi eu céealaltă acolo iar la svînta mănăstire la Dealul Mare, numai să aibă a ruga pre milo(s)tivul Dumnedzău pentru sufletul părinţilor noştri.

Pentru acéae sa să fie direaptă ocină şi moşie acei svinte mănăstiri şi să aibă aş face şi direas<e>domneşti ca-s<ă>fie de credinţă.

Şi eu pentru credinţa am pus péceatea ca-s<ă>ştie.

U ias leato 7170 <1662> iunie 1

Az Păladie agă iscal † Măriuţa

< ...>[68] hatman

VIII. 1662 (7170) ianuarie 20, Iaşi

† Adecă noi, Măriia Drăgoşoaie, şi cu bărbatul mieu Vas(i)lie, ficiorul Lélé, şi ficiorul mieu Alexandru, şi cu frate-mieu, cu Dumitru, scriem şi mărturisim cu ces(t) adevărat zapis al nostru cum noi de a noastră bună voe am dat sv(i)ntei mănăstire ce să cheamă Dealul Mare, unde iaste hramul Sventei şi Preacuratei Mariia, care este zidită de Iane postélnicul. Deci văzîndu şi noi cumu au dat şi alţi fraţi ai noştri şi au miluit svînta mînăstire ce scriem mai sus şi au dat danie toată partea lor din Budeşti, am dat şi noi partea noastră din Budeşti, cum să va alége partea noastră, şi o livadă cu pomi, şi cu fîntînă, şi cu pădure, şi fî[n]naţe, şi cu ţarini, şi tot locul, cu tot vinitul, ca să fie de la noi daanie şi miluire, ca să afle de-acmu direaptă ocină şi moşie svintei mînăstiri ce scriem mai sus pentru sufletul părinţilor noştri şi pentru sufletul nostru.

Iară careli să va ispiti a strica a noastră daniie şi miluire din feciorii noştri sau den nepoţii noştri sau din săminţiia noastră să fie neiertat de Domnul Dumnedzău şi de trii sute şi optusprădzece oteţe ce-au fos(t) Nicheii şi să-i fie sălaşul cu Iuda.

[67] Omis.

[68] Neclar.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

Şi acesta zapis s-au făcut denaintea lui Corlat uricariul, şi Mătei căpitanul de ţinutul Cărligăturii, şi vornicul Alexa, şi popa Nacul de la besearica domnii, şi Luca părcălabul şi ca să aibă a-şi face călugării şi direse domneşti.

Şi eu, Enachie diiacul, am scris şi noi, toţi, pentru mai mare credinţa ne-am pus peceţili şi iscăliturili.

U ias 7170 <1662> iunie 20 dni

Mariia Drăguşăe † Vasilie † Dumitru † Alexandru

Az popa Nacul
Az Luca pisar
Să moim răcu

IX. 1663 (7171) martie 12, Iaşi

† Adecă eu, Ştefan pitariul, şi cu fămeia mea, Aniţa, şi cu cuconii noştri, Solomon, şi Toderaşco, şi Alexandru, scriem şi mărturisim cu acestu zapis al nostru cum noi, de nime siliţi, nici asupriţi, ce de bunăvoia noastră, am vîndut şi am dat a noastră direaptă ocină şi cumpărătură ce-am avut den sat den Tătăréni pre apa Crasnei ce iaste în ţinutul Fălciiului, iară hotarul satului tréce şi în ţinutul Vasluiului.

Această parte de ocină, a treia parte de sat, de Tătăréni, o am vîndut şi o am dat dumisali cumnatu-mieu, lui Iane postelnicul şi mănăstirei de la Dealul Mari şi cu hălăşteu gata făcut de noi, den pajişte în apa Crasnei, o am vîndut dumisali, dereptu cinci sute şi cincidzeci lei toţi gata şi mi i-au dat dumnealui banii deplin.

Şi în tocmala noastră au fostu dumnealui Răcoviţ Cehan, marele logofet, şi dumnealui Neculai Cehan, hatmanul, şi dumnealui Gligorie, marele păharnic, şi dumnealui Andronic, pitariul, şi mulţi boiari şi oameni buni.

Şi pre acesta zapis ce iaste făcut de la noi să aibă dumnealui aş face şi direasă domneşti ca să-i fie dumisale direaptă ocină şi moşie şi poman<ă>sventei mănăstiri de la Dealul Mare.

Iar pentru credinţă am iscălit ca să se ştie.

U ias vă leatul 7171 <1663>, measa martu, 12 dni

Racoviţă Cehan vel logofăt Az, Ştefan pitariul iscal
Az, Neculai hatmanul iscal
Az, Gligorie vel ceaşnic
Az, Andronic pitariul
Az, <...>[69] dvornic

X. 1665 (7173) mai 24, Iaşi

† Adecă eu, Vas(i)lie, ficiorul lui Drăgan, nepotul lui Dragoş, şi mătuşe-mea Costîna, şi cu fămeaia mea Mierla, şi cu ficiorii noştri, anume, Costantin, şi Dumitraşcu, şi Irina, şi cu Ştefăniia, şi cu nepoţii noştrei, Toader şi Costantin, scriem şi mărturisim cu acestu adevărat zapis al nostru cum noi, de neme nevoiţi, neci asupriţi, ce de a noastră bunăvoe am dat danie partea noastră de moşie la sat, la Budeşti, ce avem de la părinţii noştri, de la Drăgan şi de la Irina, şi ce iaste cumpără[ră]tură ce au cumpărat părinţii noştri de la Erina, fata lui Gligorie de tîrgu de Iaşi, şi de la bărbatul ei Vas(i)lie, aceasta parte de moşie a noastră ce va alége din vatra satu[lu]lui, şi din ţ(a)rin<ă>, şi din fînaţ, şi din codru, şi din tot locul, cu tot vinitul, o am dat la sfînta mănăstiri din Dealul Mare, unde iaste hramul Sfinţii Sali Maicei Preacestei, pentru sufletul moşilor şi a părinţilor noştrii şi pentru sufleteli noastre şi a ficiorilor noştri ca să ne pomenim la sfîntul şi dumnădzăescul jărtăvnic.

[69] Neclar.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

Iar neme din ficiorii noştri sau din rudeli noastre să n-aibă treabă a s-amesteca întru această de bunăvoe danie a noastră.

Şi într-aceasta tocmal<ă>au fostu sfinţiia sa, alesul Ghedion arhiepiscop i Mitropolit Suceavschii şi alţi oameni buni, ficiori de boiari, anume Andoca pitariul, şi Alexea Arapul vornicul, şi Scoarţeşi comisul, şi Dumitraşcu Roşca, ca şi Stîrcea, şi Frîncul, şi Veatreş, şi Cherila vornic de gloat<ă>, şi Ignatu ot Mogoşeşti, şi neanea de-acolo, şi Vas<i>lie vătămanul de Budeşti, şi Dumitraşcu generele Oancei de Turbăteşti, şi Toderu ficiorul Mirăuţi şi mulţi oameni buni.

Şi pentru credenţi ne-am pus peceţile şi iscăliturili.

Şi eu, Dumitraşcu, diiacul de la măriia sa doamna, am scris ca s<ă>să ştie.

U ias l(eat) 7173 <1665> mai 24

XI. 1687 (7159) iunie 8, Iaşi

† Se ubo mî, Rugină dvornic glotnii i Vasilie Corlat uricariul, facem ştire cu scrisoarea noastră după cuvîntul măriiei sale, domnu nostru Ştefan voievod, ce ne-au trimis să alegem hotarul svintei mănăstiri Hlincei pre direasă, ce au avut de daanie şi de miluire de la Barnoschie voievod o bucată de loc din hotarul tîrgului Iaşilor.

Şi am mărsu acolo şi am strănsu mulţi oameni buni dinpregiur, anume, Ţaţa, vătămanul de Iezereni, şi Andrei, şi Vasilie Căpăţînă de acolo, şi jelobii de acolo, şi Vasilie, şi cu toţi sătenii de Ciurbeşti, şi starița de călugăriț<e>de la Socola, şi Gavril, vătăman de Găureni, şi Ion, vătăman de Hlincea, şi Costandin Bulă de acolo, şi Mafteiu, şi Hilie de acolo, şi popa Nistor de Hlincea, şi alţi mulţi oameni buni, megiaşi dinpregiur, şi am purces pre sémne deasupra mănăstirei din drumul cel mare ce marge la Bărnova, direpţ la vale spre apus, pre din sus de satul Hlincea cu locuri de grădin<i> împregiurul mănăstirii, şi de acolea pre lăngă gîrlă tot spre apus şi cu Băhniţa, şi de acolea direpţ pe lîngă coada iazului popii lui Nistor treacea în curmeziş, la capul iazului Iezerénilor despre apus, şi acolea iaste o piiatră, şi de acolea în sus, pe lăngă hălăşteu, într-altă piiatră, şi de acolea în grădina popei lui Adam, şi di acolea în sus pre deal într-altă piiatră, şi de la acea piiatră pre marginea readiului într-o movilă ce iaste lîngă read, din sus, în vîrvul dealului, şi de acolea pre muchea dealului în sus, spre amiadz zi, până în drumul cel mare ce vine de la Căpoteşti într-o piiatră, şi de acolea direpţ la vale drumul într-altă piiatră, lăngă drum, şi de acolea la o făntână de piiatră, şi cu tot Hurpazul, şi de la făntână în curmeziş, într-altă piiatră, şi de acolea peste drumul cel mare într-altă piiatră, în ţermure desupra, unde să cheamă la Humă, şi de acolea treace peste vale cu nişte poieni de fănaţi, anume Bahna cu lozele, şi Mocreţul, şi la Hîrjavăţul, pre despre răsărit de apa Niculinei.

Atîta iaste tot hotarul mănăstirei Hlincei ales despre satul Hlincea şi despre Ciurbeşti. Şi într-aiastă bucată de loc s-au venit şi neşte mori ce le-au fost făcut Marco Rusul şi le-au fost ţiindu bărnoveanii făr de ispravă.

Pentru credinţa ne-am iscălit cu măna noastră şi aceşti oameni toţi şi-au pus peceţile să s<e> ştie.

Leat 7159 <1687> iunie 8

Rugină dvornic Vasilie Corlat uricar Ţaţa vătămanul Hilie

Andreiu Costantin Bulă Mafteiu

Principiile transcrierii

1.0. Deşi există numeroase concordanţe între sistemele fonetice ale slavonei şi ale limbilor slave, pe de o parte, şi cel al limbii române, pe de altă parte, generîndu-se astfel o anumită compatibilitate la nivel grafic, se poate uşor observa că există cazuri în care redarea în scris a anumitor sunete caracteristice românei impune adaptări ale alfabetului chirilic, după cum apar şi situaţii în care, din perspectiva sistemului fonetic al limbii române, numărul slovelor este prea mare. Creat pentru un alt sistem

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

fonetico-fonologic decît cel al limbii române, alfabetul chirilic era prea bogat cînd apar mai multe semne pentru cîte un sunet care, în română, poate fi redat printr-un singur semn şi prea sărac atunci cînd româna prezintă cîte un sunet necunoscut slavonei. Aspectul fonologic al unei limbi nu se poate contura ca un sistem ferm atît timp cît acea limbă se dezvoltă liber, fără a suporta presiunile normării.

Întrucît normele ortografice proprii alfabetului chirilic nu erau compatibile cu particularităţile limbii române, aplicarea lor la cazul românei complica scrierea. De aceea, şi transcrierea oricărui text vechi scris în grafie chirilică poate ridica numeroase probleme, nu numai de ordin general, ci şi probleme specifice care, în majoritatea lor, cunosc rezolvări particulare şi nuanţate. În transcrierea textelor de mai sus, am încercat o redare, pe cît posibil, cu fidelitate, atît a nivelului grafic al textului rezultat din mîinile celui care l-a scris, cît şi a limbii textului. Cu alte cuvinte, am avut în vedere obţinerea unei imagini fidele a două realităţi care nu erau totdeauna concordante: nivelul grafic şi cel lingvistic al textelor. În cele ce urmează, vom prezenta, ilustrativ, principalele caracteristici grafice ale actelor de danie transcrise, evidenţiind diferitele dificultăţi de ordin paleografic, precum şi natura lingvistică a unor raţionamente implicate în procesul de editare.

1.1.0. *Slova* **ѣ**. Una dintre cele mai frecvente probleme ale transcrierii textelor româneşti scrise cu litere chirilice rămîne cea ridicată de lecţiunile slovei **ѣ**.

1.1.2. Analiza atentă a textelor în discuţie la nivel lingvistic învederează faptul că slova în cauză în unele situaţii nota diftongul [*ea*]. De aceea, secvenţe precum **мѣ** (1, r. 28), **акол ѣ** (1, r. 9, 10, **дѣлѕлѕи**), (11, r. 11, r. 16, 19, 20) au fost transcrise *mea*, *acolea*, *dealului*.

1.1.2. Unele cuvinte în care slova **ѣ** nota diftongul [*ea*], precum *mea*, *acolea*, apar şi cu grafia **ма** (1, r. 27), **акола** (1, r. 18), chiar în acelaşi text, ceea ce demonstrează inconsecvenţe ale scriptorului[70]. În schimb, în cele unsprezece texte studiate nu se întîlneşte grafia alternantă **ѣ/е**.

1.1.3 Există unele situaţii în care, deşi prezentă în text, slova **ѣ** în poziţie *-e* nu a mai fost redată prin *ea*, ci a fost transcrisă prin é, şi notează, în acest caz, diftongul [*ea*] în poziţie *e*. Constituie exemple în acest sens cuvintele: **алѣéем**[71] (1, r. 3), **фѣтеле** (4, r. 2), **дерѣсе** (4, r. 20).

1.1.4. Dacă în alte texte din secolul al XVII-lea, ca de exemplu BB, se constată că slova **ѣ** cunoaşte întrebuinţări care pledează atît pentru valoarea [*ea*], cît şi pentru valoarea [*e*], din analiza textelor în discuţie reiese faptul că în aceste texte slova **ѣ** are frecvent valoarea [*ea*]. Considerăm că **ѣ** îşi poate dobîndi valoarea [*e*] în urma unor evoluţii fonetice, conjugate cu înrădăcinarea unei tradiţii grafice.

1.2.0. *Slova* **ѧ** apare în textele studiate frecvent cu valoarea [*ea*], atît în finalul cuvintelor, cît şi în interiorul acestora, ca în exemplele: **партѧ** (4, r. 5), **печатѧ** (1, r. 28), **денантѧ** (3, r. 11).

---

[70] Despre posibile cauze ale inconsecvenţei scriptorului în acestă privinţă v. CB, p. LXXIII.

[71] În cuvîntul *al ѣge*<lat. *allĕgĕre* am optat pentru transcrierea slovei **ѣ** cu é**.** Avînd în vedere etimologia cuvîntului ar putea fi posibilă şi o redare prin *e*. Studiul textelor vechi româneşti scrise în chirilică demonstrează că pot exista situaţii în care, în ciuda rezultatelor foneticii istorice, unele notaţii să trădeze rostiri „neetimologice", şi , în aceste cazuri, grafiile respective să fie reale şi să redea rostiri hipercorecte sau influenţate de grafie.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

1.2.1. Aceeaşi slovă s-a transcris *ia* în: ѧстє ‘iaste’ (3, r. 6), бѡрилѡр ‘boiarilor’ (3, r. 9, 10), Сѡфрѡнѧ ‘Sofroniia’ (1, r.1). În cele mai multe texte se observă faptul că în cuvîntul *iaste* se preferă slova ѩ, şi nu ѧ..

1.2.2. Pe considerente de fonetică şi morfologie istorică slova în discuţie trebuie creditată cu valoarea *ia* în cuvîntul ѩѩщи ‘aiaşti’ (2, r. 11).

1.3.0. Slova ы cu valoarea arhifonemului */i/* nu este întîlnită în textele studiate.

1.4.0. Slova ↑ a fost redată fie prin *în*, în cazuri precum: *întăiu* (1, r. 9); *într-alt* (1, r. 11, 13); *început* (1, r. 19); *întăritură* (1, r. 25), fie prin *îm*, în cazuri precum: *împregiurul* (1, r. 3, 20), (11, r.18), fie prin *î*, precum în cazurile: *însă* (5, r. 15), *într-acest* (4, r.11).

1.5.0. Slovele ъ şi ѫ cu valoare *ă* şi *î*. Contextele fonetice în care apare slova ѫ impun interpretarea sa atît ca [ă], cît şi ca [î]. În secolul al XVII-lea s-a constituit opoziţia *ă/î* în româna literară[72]. Dacă textul *Bibliei* de la Bucureşti dă dovadă de consecvenţă în distingerea celor două foneme: pentru *ă* se foloseşte slova ъ, iar pentru î, slova ѫ, situaţia este însă diferită în cazul textelor în discuţie. Studiul textelor arată că se înregistrează grafii în care iusul apare: a) la finală de cuvînt: *movilѫ* (1, r. 16); *lîngѫ* (11, r. 27), *Ruginѫ* (11, r. 1); b) la interiorul cuvintelor: *mѫrturisim* (4, r.3; 5, 3); *arѫta* (1, r. 21); Ştefѫniia (4, r. 10). Textele nu conţin exemple convingătoare pentru poziţia slovei ѫ în faţa unei nazale, aşa cum se întîlneşte în CB. Considerăm că existenţa, în acelaşi text, a grafiilor *noastrъ* (1, r. 1, 2, r. 5) şi *noastrѫ* (4, r. 4, 9, 12) sau *ocinъ* (4, r. 4) şi *ocinѫ* (4, r. 4), *credinţъ* (1, r. 26, 2, r. 12; 3, r. 12) şi *credinţѫ* (4, r. 20) nu trădează decît o anume nesiguranţă grafică generată de cvasi-identitatea segmentelor fonetice notate cu ъ, ѫ, în corelaţie cu un număr prea mare de semne grafice, comparativ cu numărul prea mic de foneme, corelată cu libertatea scriptorului de a utiliza semnele unui alfabet fără a fi constrîns de norme.

1.5.1. Slova ѫ are şi valoarea [î], impusă de contexte fonetice, în exemplele: *cuvѫntu*l (11, r. 3); *mѫnăstirei* (1. r. 4; 4, r. 16), *stѫlpu* (1, r. 16). Pentru a evita o aplicare rigidă a unui principiu de transcriere prestabilit, care nu ţine seama de realităţile fonetice şi grafice, trebuie să se aibă în vedere şi principiul etimologic care poate oferi o reală certitudine judecăţii[73].

1.5.2. Slova ъ este folosită, de regulă, în textele studiate, pentru notarea vocalei velare nerotunjite, de deschidere mijlocie, [ă]: morfemul de conjunctiv сѣ (11, r. 4) , вѣтѭмановѧл (11, r. 8).

Indiferent de predominanţa unei slove sau a celeilalte într-un text vechi, considerăm că distribuţia acestora ţine, aparent, de preferinţele scriptorului, de deprinderile grafice ale acestuia, de procesul de învăţare a scrierii etc. Identificarea unor dominante, aflate în variaţie cu rezultate ale unor deprinderi, nu demonstrează existenţa unor forme de manifestare constantă a unor reguli.

Sigle şi bibliografie

A. Ediţii de texte

BB = *Monumenta Linguae Dacoromanorum. Biblia 1688*, vol. I *Genesis*, Iaşi, 1988, vol. II *Exodus*, Iaşi, 1991, vol. III *Leviticus*, Iaşi, 1993, vol. IV *Numerii*, Iaşi, 1995, vol. V *Deuteronomium*, Iaşi, 1997.

[72] V. ARVINTE ST. L. DT., p. 4.

[73] V. CB, p. LX-LXI.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)

BB 2002 = *Biblia 1688*, ediție întocmită de V. Arvinte, I. Caproşu, Al. Gafton, Laura Manea, N.A. Ursu, Iaşi, vol. I, 2001, vol. II, 2002.
CB = Alexandru Gafton, *Codicele Bratul,* Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2003.

B. Dicționare

CDDE = I.-A.Candrea, Ovid Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine*, Bucureşti, 1914.
DER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*. Ediție îngrijită de Tudora Şandru Mehedinți şi Magdalena Popescu Marin, Editura Saeculum, Bucureşti, 2001.
SCRIBAN = August Scriban, *Dicționaru limbii româneşti*, Iaşi, 1939.

C. Lucrări teoretice şi aplicate

ARVINTE ST. L. FAC. = Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra primei cărți (**Facerea**) din **Biblia de la Bucureşti (1688)**, în comparație cu Ms. 45 şi cu Ms. 4389* , în *Monumenta Linguae Dacoromanorum* I, p. 47-119.
ARVINTE ST. L. EX. = Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra cărții a doua **(Ieşirea)** din **Biblia de la Bucureşti (1688)**, în comparație cu Ms. 45 şi cu Ms. 4389*, în *Monumenta Linguae Dacoromanorum* II, p. 1-65.
ARVINTE ST. L. LV. = Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra cărții a treia **(Preoția)** din **Biblia de la Bucureşti (1688)**, în comparație cu Ms. 45 şi cu Ms. 4389* , în *Monumenta Linguae Dacoromanorum* III, p. 1–41.
ARVINTE ST. L. NM. = Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra cărții a patra (**Numerii**) din **Biblia de la Bucureşti (1688)**, în comparație cu Ms. 45 şi cu Ms. 4389*, în *Monumenta Linguae Dacoromanorum* IV, p. 1–44.
ARVINTE ST. L. DT. = Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra cărții a cincea (**A doua lege**) din **Biblia de la Bucureşti (1688)**, în comparație cu Ms. 45 şi cu Ms. 4389*, în *Monumenta Linguae Dacoromanorum* V, p. 1–69.
BDLR = Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare,* Editura Academiei, Bucureşti, 1975.
CAPROŞU DOC. IAŞI II = Ioan Caproşu, *Documentele privitoare la istoria oraşului Iaşi*, vol. II, Editura „Dosoftei", Iaşi, 2000.
DENSUSIANU ISTORIA I = Ovid Densusianu, *Istoria limbii române,* ediție îngrijită şi traducere în limba română de J. Byck, vol. I, *Originile*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1961.
DENSUSIANU ISTORIA II = Ovid Densusianu, *Istoria limbii române,* ediție îngrijită şi traducere în limba română de J. Byck, vol. II, *Secolul al XVI-lea*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1961.
GAFTON EVOLUȚIA = Alexandru Gafton, *Evoluția limbii române prin traduceri biblice din secolul al XVI-lea*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2001.
GAFTON HIPERCORECTITUDINEA = Alexandru Gafton, *Hipercorectitudinea*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2000.
IVĂNESCU ISTORIA = Gheorghe Ivănescu, *Istoria limbii române,* Editura Junimea, Iaşi, 1980.
IVĂNESCU PROBLEMELE = Gheorghe Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare,* în BIFR, XI-XII (1944-1945), p.1-412.
OMAGIU IORDAN = *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani,* Bucureşti, 1958.
OR = Alexandru Philippide, *Originea Romînilor,* vol. I, *Ce spun izvoarele istorice*, Iaşi, 1925, vol. II, *Ce spun limbile română şi albaneză,* Iaşi,1927.
PHILIPPIDE PRINCIPII = Alexandru Philippide, *Principii de istorie a limbii,* în Alexandru Philippide, *Opere alese*, Ediție îngrijită de Gheorghe Ivănescu şi Carmen Gabriela Pamfil, Editura Academiei, Bucureşti, 1984.
ROSETTI ISTORIA =Alexandru Rosseti, *Istoria limbii române I De la origini pînă în secolul al XV-lea*, ediție definitivă, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986.

BDD-A2510 © 2008 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:02:23 UTC)